

KALANGYA

ALAPITOTTA
SZENTELEKY KORNÉL

SZERKESZTIK:
SZIRMAI KÁROLY és KENDE FERENC

1936 január hó

V. évf. 1. szám

	Oldal
KISBÉRY JÁNOS: A Burkovits-ház (elbeszélés)	1
KENDE FERENC kalendáriuma: Január	18
FEKETE LAJOS versei	23
VETŐ GYÖRGY: Kített a kubik (elbeszélés)	26
ARÁNYI JENŐ: A sürgöny (elbeszélés)	31
STEFANOVIĆ - AMBRUS versek	17, 37
BORSODI LAJOS: Öregek (elbeszélés)	38
GÁL LÁSZLÓ: Anci (novella)	41
SINKO ERVIN: A gazdátlan világ (vers)	43
KAZMÉR ERNŐ: Irodalmi szemle: Bródy Sándor legjobb írásai. Heltai Jenő: Utazás 'enmagam körül. Hunyadi Sándor: Az ötpengős leány. Körmendi Ferenc: Tóparti muzsika. Élő magyar irodalom. (Harminc magyar író harminc novellája.) Mai francia dekameron. Mai amerikai dekameron. Nobel-díjas írók antológiája	44
SZIRMAI KÁROLY: Katajev: Hajrá!	59
" " : Jankulov Vladisláv: Čovekova tragedija	63

JUGOSZLAVIÁBAN

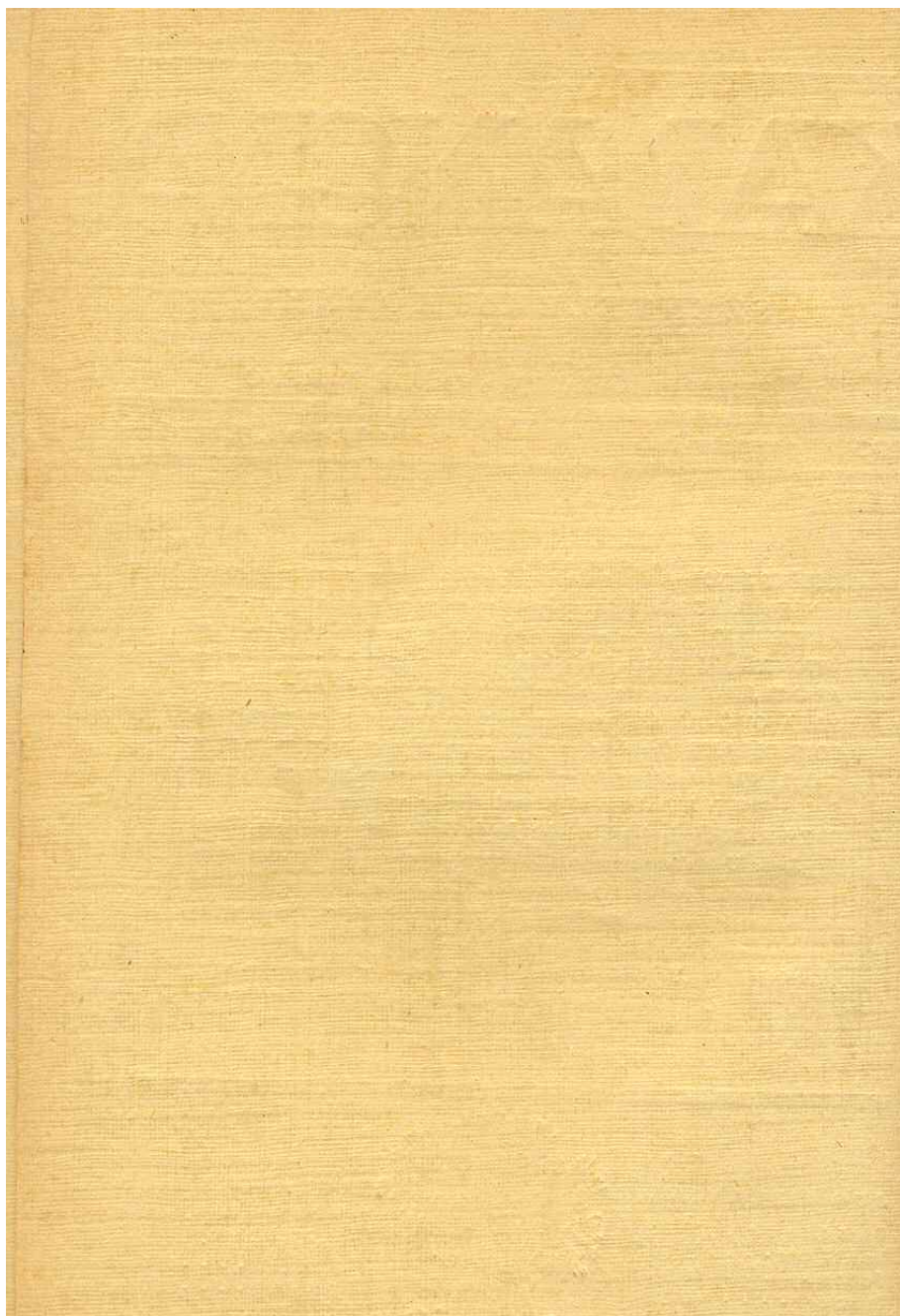
Egyes szám ára . 15 Din.
Negyed évre . . . 45 Din.
Félévre 90 Din.
Egész évre 180 Din.

MAGYARORSZÁGON

Egyes szám ára . 2 Pengő
Negyed évre . . . 6 Pengő
Félévre 12 Pengő
Egész évre 24 Pengő

Cena : Za celu godinu D. 180—, pola godine D. 90—, 3 meseca D. 45— Pojed. broj D. 15—

Kisbéry János:

A Burkovits-ház

Özveggy dr. Nikolits Györgynének

A Burkovits-ház udvarán két fiu játszadozott: Laci és Jani. Éltek. Alkottak, cselekedtek.

Bélyeget hamisítottak.

Akkoriban, az elemi iskola ötödik-hatodik osztályában járványként tombolt-dühögött a bélyeggyűjtő szenvedély. Meztelánbas, nagyhaju, birkanyiró ollóval megstuccolt-fejű parasztgyerekek éppugy beleestek, mint a gazdag urifiuk. A bélyeggyűjtés jelentette számukra a vagyonszerzés gyönyörét, a karriért, az érvényesülést, az élet végső célját és értelmét. Mindenki aszerint számított, hogy mennyiben voltak bélyegei és mifélek. A nagy-gyűjtők általános irigység és közbámulat tárgyai voltak. Ők képviselték az arisztokráciát, az uralkodó osztályt, azt a legfelsőbb tizezret, akikkel érintkezésbe jutni s a gyűjteményükbe betekintést nyerni a legnagyobb kitüntetésnek számított.

Az uralkodó elv a ritkaságok gyűjtése volt, a ritkaság kriptériuma viszont magától adódott. Minél nehezebben beszerezhetőbb, exotikusabb tengerentulibb volt valamelyik bélyeg, annál értékesebb ritkaságnak számított. Ceylon, Jáva, Szumatra, Celebes, Haway, Újzéland, Borneo, Malay, Kína, Japán, India, Egyiptom, Szudán, Marokkó, Nyassa, Guyana, Honduras, Peru, Chile, Bolivia, Argentina, Brazília, Libéria és hasonlóak voltak a vezető márkák. A hazai bélyegek egyáltalán nem, a szomszéd-állambeliek pedig csak mint csekély értékű váltópénz, közvetítő csere-eszköz számítottak.

Ennélfogva Lacinak és Janinak, akik ugyancsak szenvedélyes bélyeggyűjtők voltak, minél ritkább és tengerentulibb bélyegekre volt szükségük.

Laci, aki a jobb módú osztályhoz tartozott, hozatni akart és arról ábrándozott, hogy különböző ürügyekkel pénzt kér a mamájától, de Jani, aki szegény volt és a pénzt nagyrabecsülte, lebeszélte. Ehelyett azt a közvetítő megoldást ajánlotta, hogy Lacinak egy régi, foszladozó-szélű bélyegalbumából vágják ki a bélyegmintákat, fessék ki különböző színűre és lépjenek fel úgy velük bélyeggyűjtő körökben, mint igaziakkal. Hamisítsanak. Eképpen minden költség nélkül hatalmasan megnöveszthetik a készletüket és a legnagyobb gyűjtőket is tulszárnyalhatják ritkaságokban.

Ebben meg is állapodtak. Miután mindent meghánytak-vetettek, hozzáfogtak a kivitelhez.

Elvük az volt, hogy a hamisításnak alaposnak és sikerültnek kell lennie. Nem mintha holmi üzleti céljaik lettek volna a hamisítással, ő nem. A hamisítást a maguk gyönyörűségére üzték. A siker csak az „erkölcsi” eredmény szempontjából volt fontos. Mindenkit lepipálni, elkápráztatni, bámulatba ejteni, ez volt a végcéljuk.

Most éppen ebben merültek el minden figyelmükkel és odaadásukkal. A fogazás megoldásának nagy kérdése foglalta el őket, amelynek nehézségeivel mindezideig nem sikerült megbirkózniok. Próbáltak ollóval, csörgőfánk-ródlival, de nem ment. Most egy órakerékkel kísérleteztek, amelynek fogazatát kövön kiélesítették. Először újságpapíron próbálták ki, nehogy egyetlen bélyeg is kárbavesszen. Nem valami fényesen sikerült, de sikerült. Az eredmény mámorossá tette őket és az izgalomtól lázasan, egymást sarkalva, kapkodva, kuncogva és nagyokat rikoltozva tevékenykedtek, örültek, lelkesedtek.

Jani számára azonban nem maga a bélyeghamisítás és annak sikere jelentette a boldogságot. Jani sokkal szegényebb és nincstelenebb volt, hogysen ne lettek volna még ezenkívül is oly vágyai, amelyek kielégítésére e játszadozás kapcsán alkalmat talált. Jani nagy élménye e pillanatban az a pusztta tény volt, hogy együtt lehetett Lacival, itt az ő udvarukon és barátjának tudhatta.

Egy nagy-nagy inség számára jelentett benne Laci barátsága kielégülést, üdítő oázist.

Mint a rongyokban járó szegény számára a tetőtől-talpig ujruha, odakészítve az ágya mellé, a székre, hogy aludni se tudjon tőle s hajnalig hánykolódjon az ágyon, folyton arra gondolva, hogy új ruhája van és új cipője és új kalapja s hogy holnap új élet kezdődik a számára.

A gazdagságot jelentette a szegénységben.

Jani szegény szülők gyermeke volt. Szegényes környezetben, folytonos lemondás és nélkülözés közepette nőtt fel. De a lelke szívárványos álmok ígézetétől volt terhes és szomjas sóvárgással vágyakozott a megvalósulásukra.

Körülbelül öt-hatéves lehetett, amikor „felfedezte” magát.

Négyéves kora óta olvasott, folyékonyan. Ugyszólván magától tanult meg, egy ajándékba kapott ábécés könyvből, még mielőtt az óvodába beiratták volna és szülei mindössze a betűket magyarázták meg neki, egyetlenegyszer. Már ekkor a könyv volt a játéka, a társasága, a legfőbb szórakozása. Az iskolában nyomban kivált a társai közül és feltűnt a tanítójának. Lép-ten-nyomon dicsérték, magasztalták. Mutogatták, produkáltatták, kérkedtek vele.

A bámulat, kitüntetés és elismerés, amelyben uton-utfélen része volt, arra ösztönözte, hogy ő is elismerje magát s lényének legvégső azonosságát azokban az erényeiben lássa és értékelje, amelyeket mások is megbecsültek és nagyra tartottak benne.

Igy vált eszményképévé, éltető rögeszméjévé s boldogulásának feltételévé a tehetsége és rendkívüli feladatokra hivatottsága. Ebben ismerte fel értékét, küldetését és mint aki kincsre bukkant, nyomban erkölcsi tőkét kovácsolt belőle, hogy egy életre megvesse a lábát rajta. Elhatározta, hogy kiválik a környezetéből, mely jelentéktelenségre kárhoztatja és valaki lesz. Felsőbbrendű lény, nagy ember, hős, eszménykép, „ur.“

Vakmerően kinyújtotta a kezét egy álomkép után, mely abban a pillanatban pedig még elérhetetlen messzeségben volt tőle, mint a gyermek, aki az égbolt fényes tányérja után kapkod és azt magának kívánja. Már hatéves korában kizárt az életéből minden véletlent és esetlegességet. Nem dobáltatta magát a hullámokkal, mint legtöbbször a társai közül, akik ebben a korban még a pillanatnak éltek, céltalanul és felelőtlenül, ijesztő vásottságban, mint társadalmonkivüli lények, anarchisták, a rombolás és pusztítás vak eszközeiként. Kitűzött célja volt, amelytől nem tért el sem jobbra, sem balra s élet-utját, annak irányát, igényeit, lelkiszükségeit ez a cél határozta meg.

Az utat idáig egyedül tette meg. De egyre inkább szükségét érezte valakinek, aki sorsában osztályosa, megértő társa legyen s aki őt védje, támogassa, erősítse. Szüksége volt egy égi jelle, mely előtte járjon s a sötétben az utat mutassa.

Ezt az égi jelet Lacikában találta meg.

Összebarátkozott Lacival.

Voltak addig is barátai, de anélkül, hogy azt jelentették volna a számára, amit a lelke legmélyén a barátságtól igényelt. Laci barátsága valami más volt. Teljesülés, cél, kikötő.

Mint aki futó kalandok, utszéli szerelmek után érkezik el az igazihhoz, mely betölti az életét, itt végre megállapodott. Laci az a valaki volt, akit eddig minden barátságban nélkülöznie kellett: az uri fiu.

Társaság, mely felsőbbrendűsége s óvárgó lelke számára a megváltást jelentette a kárhozatban.

Laci előkelő család ivadéka volt, művelt, eszes, nagylelkű. Modora, fellépése, magatartása természetes magátólértetődőséggel tükrözte a jobb gyerekszoba nyomait. Kanász-gunyájában, koldus-rongyokban is uri fiuként hatott volna. Ugy kívül, mint belül annak a világnak volt a legitim képviselője, ahova ő, a senki fia igyekezett. Őt magának megnyerni s a barátságát a magáénak tudni számára annyi volt, mint valóra váltani életének merész álmát, felkapaszkodni arra a magaslatra, amelytől a származásánál és életkörülményeinél fogva tátongó szakadék választotta el.

És sikerült. Laci, ez az elkényeztetett, uri kényelemben nevelkedett fiu nem fintorgatta az orrát a közeledésére, nem nézte le a vásott gunyája és silapos kalapja miatt, hanem őszinte megbecsüléssel fogadta, szerette, egyetlen barátjának tekintette.

Amióta összebarátkoztak, sülve-főve együtt volt Lacival és annak is módját ejtette, hogy az iskolában mellette ülhesen. Laci volt a támasza, az önbizalma, az önérzete, benne, az ő barátságában birta öngazolását.

Ugy viselte az oldalán, barátjaként, mint a kis kadét a kardját, a vőlegény a menyasszonyát, élete nagy-nagy kitüntetését, amellyel őt elismerték, tényezővé ütötték.

E gyönyörű álom valórávált üdvösségének karjaiban ringatózott Jani, mialatt ott az udvaron játszadoztak. Emellett azonban szenvedett is. Az a vakmerősége, hogy bemerészkedett Laciék udvarára, hatalmas erőpróbáját jelentette a lelki teherbíró képességének. Most volt először itt és ezer félelem, gátlás, aggodalom nyugtázta le. A bélyeghamisítás sikere fölött alig érzett valami örömet. Nem jutott hozzá, attól a nagy belső feszélyezettségtől, mely a lelkét kipányvázva tartotta. Jólesett itt lennie, de egyre fokozódó nyugtalansággal tekintgetett a ház felé, mintha tartana valamitől és ideges szórakozottsággal válaszolgatott Laci kérdéseire, amelyekben az a tanácsát vagy jóváhagyását kérte. Attól tartott, hogy Laci édesanyja minden pillanatban meglepheti őket és hideglelős borzongással, remegve és fogvacogva gondolt erre az eshetőségre.

Félt találkozni Laci édesanyjával.

Szerelmes volt bele.

Ó, nem mint férfi. Hol volt ő még attól. Szerelme testtelen rajongás, a legszentebb és legmagasztosabb érzés volt, amellyel egy tizenkétéves férfi-ember nőhöz közeledhetik: az édesanyját szerette Laci édesanyjában.

Volt édesanyja, akit tisztelt, becsült, szeretett, de a lelke legmélyén, akaratán és önhibáján kívül mégis meghasonlásba jutott volna. Nem az az édesanya volt, akire hajlamainál fogva igényt tartott volna. Sem testi, sem lelki mivoltában nem felelt meg annak az eszményképnek, amelyet magának arról az édesanyjáról alkotott, akit szerelmes lelkének egész hevével szeretni tudna. Egyszerű asszony volt, félig polgári, félig iparos családból és ennek megfelelően öltözködött is. Amikor az apja, aki bognár volt, tüdővészben megbetegedett és letette a gyalut, fűrészt, az édesanyjára szakadt a család ektartásának minden gondja és nyomorúsága. Vállalta, zokszó nélkül és magától értetődően, azzal az önfeláldozó hősiességgel, amelyre csak egy édesanya képes és odaállt a kidőlt családfő helyére. Kölcsönt vett fel a kis házukra, vett egy kötőgépet és megtanult harisnyát kötni. Attól fogva ebből éltek. Vásároztak. A harisnyák mellett egyéb, készenvett árut is tartottak; zsebkendőt, trikót, kötényt és efféléit. Janinak mindez sehogyan sem volt inyére. A vásárolást közönséges és megvetendő foglalkozásnak tartotta, összeegyeztethetetlennek a felsőbbrendűségről alkotott képzetével. Valahányszor el kellett kisérnie anyját a vásárookra, utját vesszőfutásnak érezte és minden valamirevaló ember, asszony, gyerek és leány előtt mélységesen restelkedett

és szeretett volna a föld alá süllyedni. Elviselhetetlennek találta a gondolatot, hogy az emberek azonosíthatják őt azzal a valakivel, akinek látszik, annak az asszonynak a fiával, aki csikos harisnyában, elnyűtt, kaffogó férfi cugoscipőben lohol, cipelkedik mellette, batyuval a hátán. Becsvágyó volt. E ponton támadt lelkében az a fájdalom hasadás, mely őt lélekben mintegy kétfelé osztotta és ez a kettősség okozta, hogy amíg egyfelől nem szűnt meg édesanyjáért rajongani, érte aggódni, őt szeretni, mindenki fölé helyezni, másfelől, mint az elátkozott vágyakozott egy lelkéből-lelkezett s a maga képére teremtett édesanya után is.

Ez a vágyakozása csak oly megoldás árán valósulhatott meg, mely egyértelmű a hűtlenséggel.

Meg kellett osztania a szeretét másokkal s az eszményi édesanyát olyan valakiben keresnie, aki a róla alkotott eszménykép feltételeinek minden tekintetben megfelel.

Laci édesanyjára esett a választása.

Anyjának kívánta meg és emellett az igazit is meg akarta tartani. Ezzel a balkézi anyaszerelemmel próbálta megoldani élete gordiusi csomóját, két anyában találni meg azt, amit külön-külön egyikben sem találhatott meg.

Mint aki az igazi, törvényes, rajongásig szeretett hitves mellett még mástermészetű szerelmek inségét is sinyli s titokban szeretőt tart.

Laci édesanyja a szeretője volt. Az anya-szeretője. Az anya-démon.

A balkézi édesanya, aki miatt az igazihoz hűtlen lett.

Laci édesanyja jelentette számára azt a lényt, akit az igazi édesanyjában nélkülöznie kellett: az uri édesanyát. Uriasszony volt, szép, finom, választékos, előkelő, királynői megjelenéssel, sudár, gazella-termettel, mélytűzű, sejtelmesen ragyogó fekete szemekkel, amelyek úgy simogattak, mint a bársony és úgy égtek, mint a parázs és csodálatos, álombaringató mosolylyal, amelytől muzsika fakadt a szívében, mintha az angyalok játszottak volna benne, égi hárfán. Mindig feketében járt, özvegyi sorsát gyászolva és egyetlen fiának élve, magányos elvonultságban, mint valami bus várurnő és a titokzatosság, mely fekete gyászruhájában körülengte, mély hatást gyakorolt rá. Szerette, tisztelte, istenítette. Titokban arról ábrándozott, hogy szeretné egyszer megcsókolni a kezét és ölébe hajani a fejét, hogy megsimogassa.

Ezért volt oly nyugtalan és aggodalmaskodó, mialatt ott az udvaron a bélyeghamisításban tevékenykedtek.

Még sohasem találkozott szemtől-szembe Laci édesanyjával.

Eddig még a házuk előtt elmenni sem mert vagy csak olyankor, amikor Laci nem volt vele és nem kellett attól tartania, hogy Laci édesanyja, aki őt még sohasem látta, felismerheti. Nem volt új ruhája. Az egyetlen öltözeke, mely úgy a köz-

napi, mint az ünnepi alkalmakra szolgált, elnyűtt, lompos és össze-vissza-foltozott volt. Különösen a nadrágjára haragudott, a szabása miatt. Ez u. n. félrövid nadrág volt, sem rövid, sem hosszú. Ugy hatott, mint valami kinőtt hosszunadrág és urigyerekek nem viselték. Ha Laci hozzájuk hívta, ijedten, kézzel-lábbal tiltakozott és rendszerint valami mást indítványozott. Gyakran hazakisérte, de sohasem tovább a szomszédos Kis Lajos boltnál. Inkább ott várt, míg Laci újra kijön, szorosan a falhoz lapulva, mint valami tolvaj. Nem volt hajlandó ilyen öltözékben Laci édesanyja előtt megmutatkozni. Egyelőre várakozási állápontra helyezkedett. Abban reménykedett, hogy egyszer majd neki is lesz szép uri ruhája és akkor majd talán, esetleg...

Azután ez az álma is teljesült. Már régóta nyaggatta az anyját új ruháért és amikor valamelyik vásáron nagyobb bevételük volt, újra előhozakodott a kívánságával, hogy talán most... az anyja beleegyezett. Felkeresték a szabósátrak sorát és megvették a ruhát. Jani nem igen támasztott igényeket a minőség szempontjából, azt azonban mindenütt, ahol csak próbálkoztak, előrebecsájtotta, hogy a nadrág rövid legyen. Térdig érő, sőt még annál is rövidebb. Ha ilyen nincs, akkor inkább nem kell. Ingyért sem. Uri ruhát akart, olyat, amelyet a diákok viselnek.

Megkapta. Könnyű, szürke, enyhén csikos szövetruha volt, rövid nadrággal, alul, a térde fölött három gombbal. Azután cipőt is vettek, feketét, magas-szárut. Harisnyát is kapott, a készletből, hosszuszárú, fekete patentharisnyát. Tetőtől-talpig felöltözködött.

Az új ruhában egyszerre visszanyerte mozgási szabadságát. Mint aki börtönből szabadult s nem áll háta mögött az örök porkoláb, az elnyűtt, összevissza-foltozott ruha, hogy minden szabadabb lépést, olyat az élet felé tenne, szigorúan megtiltson neki. Első dolga volt Lacit megtalálni s vele a házuk előtt, kart-karba öltve tüntetőleg elsétálni. Most mutatta meg magát először Laci édesanyjának, aki rendes szokásához híven az uccai ablaknál ült és mély meghajlással köszöntötte. Laci édesanyja mosolyogva, barátságos főmeghajlással fogadta.

És másnap, amikor Laci ismételtén kísérletet tett, hogy hozzájuk hívja és látva, hogy már csak habozik, ingadozik, holtlalt máskor kézzel-lábbal tiltakozott és huzni, vonszolni kezdte, engedett.

A kapubejáraton túl azonban nem volt hajlandó menni. Nem és nem. Ott kellett letelepedniök a kapubejárát mellett, a nyirkos, mohos kövezeten és berendezkedniök a bélyeghamisításra. Minden kérésnek, kapacitálásnak mereven ellentállt. Hiába volt rajta az új ruha. Azokat a béklyókat, amelyeket éveken át viselt, most, az új ruha alatt is magán érezte, ott, ahol belevágtak a husába, lelkének eleven, érzékeny szövetébe, az idegrendszerébe és a remélt nagy felszabadulás helyett éppen csak annyit ért el, hogy néhány tétova, bizonytalan lépést tett.

Az új ruhában szegény, eltaposott féregnek érezte magát. Nem volt lelkiereje azonosítani magát az új ruhájával, a magáévá tenni annak gondolatát, hogy most már nem az, aki tegnap volt, úgy fellépni, viselkedni benne, ahogyan az az új ruhában magától értetődően megilletné. Mint aki új ruhában oly szerep betöltésére vállalkozott, amelyet nem képes a sajátjának érezni. A parvenü rossz lelkiismeretével, félszegen és idegenül mozgott benne, végkép megfélemlítve a tulajdon vakmerőségétől és folyton attól aggódva, hogy leleplezhetik. Mintha valóban csak bitorolná a látszatot, azzal, hogy magára öltötte s elvetemült szemérmertlenségében arra vállalkozott volna, hogy azzal visszaéljen.

Igy teltek-multak az órák, egyik a másik után. Jani állandóan aggodalomban, minden kis nesztől, hangtól összerendezve tekintgetett a ház felé, minden pillanatban készen arra, hogy elfusson a végzete, annak megpróbáltatásai elől, amikor, úgy uzsonnatájban, egy csengő hang szólt ki a házból:

— Laci, Lacikám!

— Tessék, mama, — jelentkezett Laci.

Jani szédülve hunyta le a szemét és enyhe émelygést érzett a gyomrában, mint aki sokat hintázott.

— Gyertek bel!

Jani elfehéredett. Halálraváltan és fogvacogva támaszkodott a falhoz és a szíve lüktetését a feje bubjától a talpáig érezte. Nem volt jártányi ereje. Mintha minden csep vér elfolyt volna az ereiből. Hívják őket.

Laci anyja hívja őket.

Ötet is.

Gyertek, azt mondta.

Mintha a végítélet hangja szólalt volna meg fölötte, megfellebbezhetetlenül és visszavonhatatlanul.

Ebben a pillanatban megszólalt Laci:

— Hallod? Menjünk be. Hivnak bennünket.

— Dehogy, — tiltakozott görcsösen, mintegy utolsó mentésképpen. — Csak téged. — És tuszkolta: — Menj, majd megvárlak itt.

— Dehogy, téged is, — makacszkodott Laci. — Nem hallottad?

— Nem, — tagadta le. — Menj csak te magad.

— No, gyere hát, — kérlette.

— Nem megyek... — kötötte meg magát. — Minek? — És gyerekes tehetetlenségében nevetni, topogni kezdett. — Menj csak, no, én itt maradok.

Laci vállat vont és elment. Alig pár pillanat múlva már jött is vissza.

— Anya hi, — közölte.

— Minek?

— Csak; uzsonnázni.

— Én nem akarok uzsonnázni. Nem vagyok éhes.

- Nem baj. Csak gyere.
- De ha nem vagyok éhes...
- Megharagszok, — fenyegetőzött Laci.
- Nem haragszol meg.
- De megharagszok.

És hátatfordítva, elindult vissza. Pár lépés után megfordult.

— No, gyere!

— Nem...

— Anya is megharagszik...

— De hát miért? — kötötte magát ahhoz, hogy nem látja az okot fennforogni.

— Mert nem jössz be.

Nem volt mentség, kibuvó, mennie kellett. Elindult, mint az alvajáró, szédelegve és ingadozva, meg-megroggyanó térdekkel. Lépései alatt nem érezte a talajt és önmagát sem érezte. Ha tüzes vassal sütögetik, harapófogóval csipkedik, azt sem érezte volna.

A lugasnál Laci anyja várta őket.

— Jónapot, — köszöntötte Jani és fülig elpirulva, zavart tanácsalansággal állt meg előtte.

Kezitsókolom-mal akart köszönni, de a döntő pillanatban nem volt lelkiereje kimondani. Még soha életében nem köszönt kezitsókolom-mal. Nem volt alkalma rá. Ezt a köszönést az uri osztálykiváltságának tekintette és abban a pillanatban, amikor ő is élni akart vele, visszarettent a vakmerőségétől. Ismét meghasonlott a szerepével, nem merte a magáévá tenni, úgy fellépni benne, mintha ennél mi sem lenne magátólértetődőbb. Szükségét érezte, hogy előre alibit igazoljon, arra az eshetőségre, ha a turpisság kiderülne és sietett leleplezni magát, előrebocsájtani, hogy a látszat csak látszat, amellyel nem óhajt visszaélni, másokat megtéveszteni. Előre fedezte a kishitűségét, hogy ne kelljen olyasmit vállalnia, amit a társadalmi rangjával összegeyztetethetetlennek érez. Becsületes volt.

— Isten hozta, kedves fiam, — fogadta Laci anyja szeretőszíves mosolyával, barátságosan. — Hát maga az az E... Jani, a fiam barátja?

— I - i - igen, — dadogta.

Voltaképpen semmi oka sem volt arra, hogy dadogjon. Ha akarta volna, nem kellett volna dadognia. De ő akart dadogni. Szükségét érezte, hogy dadogjon, így juttassa kifejezésre szerénységét és megilletődését. Mint aki nem talál szavakat egyetlen szót több részre oszt, megismétel, hogy készségét, alázatosságát mégis hangsúlyozhassa. Az előtteállónak ne legyenek kétségei a viselkedését illetően, ne érthesse félre kurta válaszait, magátólértetődő és szenvtelen modorát és következtesen arra, hogy visszautasították. A dadogásával, zavarával és pironkodásával igyekezett rácăfolni a látszatra, hogy nincs eléggé megtiszteltetve, igazolni a rossz lelkiismeretét s aggo-

dalmaskodásában odáig ment, hogy csak dadogva, irulva és pirulva mert beszélni. Figyelmes volt és előzékeny.

— Annyit emlegeti a fiam. Már többször mondtam is, hogy miért nem vezeted ide egyszer azt a te Jani barátodat, de azt mondja, hogy nem akar jönni? Igaz?

Jani zavartan ötlött-hatolt.

— Dehogynem...

— Vagy fél talán? Nem kell ám tőlünk félni. Nem bántunk mi senkit és az orrát se harapjuk le.

— Nem félek... — jelentette ki.

— Na jó, — simogatta meg most barátságosan a fejét, — hát akkor csak üljenek le szépen ide az asztalhoz és uzsonnázzanak meg.

Jani erre sem tudta magátólértetődően elhatározni magát. Ha magátólértetődően odaül, nem magyarázhatják-e ezt arra, hogy mohón ült oda, alig várta, hogy megkínálják? Tanácstalanul pislogott a lugasban megterített asztal felé és szükségét érezte, hogy szabódjék, keresse magát.

— Köszönöm szépen, nem vagyok éhes, — jelentette ki.

— Még csak az kellene, — tuszkolta mosolyogva. — Különben is ezzel a kis kávéval nem fogja megterhelni a gyomrát. Uzsonnázzanak meg szépen és azután szórakozhatnak tovább.

Jani Lacira nézett, mintegy biztatását várva.

— No, gyere hát! — szólította fel az is és leült az asztalvégre.

Zavartan leült, de semmihez sem nyult. Mindent külön eléje kellett tenni, a kezébe kellett adni. Laci anyja jobbnak látta, hogy visszavonuljon.

— Jó mulatást, — bucsuzott tőlük.

— Kezit csókolom, — köszöntötte Laci.

Jani is makogott valamit. Egy félénk kezitcsókolom-félét.

Magukra maradtak. De Jani most sem tudott enni. Nem volt étvágya. Az átélt megpróbáltatások izgalma mind a gyomrában telepedett le és hányingerrel küzködött. A tányéron egész rakás kifli volt, de csak egyet vett ki, azt is alig tudta legyűrni. A kávé is soknak találta és felét meghagyta.

— Mondtam, hogy nem vagyok éhes, — mentegetőzött.

Alig várta az uzsonna végét, sőt, most már a játék végét is, hogy hazamehessen, magáramaradhasson az örömeivel, mely úgy csiklandozta belül, hogy minden pillanatban elnevette magát tőle s azt elejétől-végig alaposan átélhesse, birtokába vehesse. Itt a hely, a környezet, az aggodalom és feszélyezettség miatt nem jutott hozzá, hogy örömének átadja magát.

Egy darabig még maradt, azután valami ürüggyel sietve elbucsuzott és futott, rohant haza, élete nagy-nagy élményével, mint valami zsákmánnyal, hogy végre szabadon és fenntartás nélkül kitombolhassa magát benne.

Este, otthon, a vacsoránál nyögdecseelve jelentette ki, hogy nem éhes.

— Ugy beuzsonnáztam délután... — vallotta be szenvtelen, közömbös arccal.

— Hol? — érdeklődtek.

— Laciéknál...

Nem volt igaz, de szüksége volt valami ürügyre, hogy előhozhasssa, eldicsekedhessék vele. Inkább nem vacsorázott. Érdeklődésükre azután, mint valami egészen magátólértetődő dolgot, aminek a maga részéről nem tulajdonít semmi különösebb fontosságot, elmesélte, hogy igen, ott uzsonnázott Laciéknál. Ott játszottak és Laci anyja őt is meghívta. Hisz ez csak természetes. Nem olyan akárci az ő fiuk, mit gondolnak. Előkelő ismeretségei vannak, bejáratos a legjobb körökbe. Szeretik, elismerik, fogadják, uzsonnáztatják. Hogy mi volt uzsonnára? Minden, ami csak szem-szájnak ingere. Ahogyan az már efféle körökben szokásos. Torta, pástétom, pecsenye. Pulykapecsenye. És kávé. Még kávé is, de micsoda finom kávé. Nem tudja, miből főzhették, de nagyon finom volt. Vaj is volt. Meg méz. Hársfaméz. A méz ezüstitálban volt. A kávé is ezüstkannállal ették. Nem feledkezett meg a nagy tányér kifliről sem, amit, állítása szerint, az utolsó szálig bekebeleztek.

— Te böhö, hát illik az? — fedte az anyja rosszalólag.

Jani vállalt vont. Illik vagy nem illik, de ők bizony bekebelezték. Készséggel vállalt minden szemrehányást azért a földöntuli boldogságért, hogy a sikereivel eldicsekedhessék. Bámulatta, csodáltatta és ünnepeltette magát.

Az éjjel nem tudott aludni. Tovább élte, álmodta ezt a gyönyörű boldogságot, mely a karjaiba vette, százféle változatban, ahogyan lehetne és ahogyan lehetett volna. Az éjjel letérdelt Laci édesanyja elé, megcsókolta az illatos, finom kezét, amelylyel délután a fejét megsimogatta és az ölébe hajtotta a fejét. És Laci édesanyja lehajolt hozzá a mosolygó szép szájával és megcsókolta lázban égő pufók képét, bensőséges szeretettel és gyöngéden, mint az édesanya. Így aludt el végül hajnal felé, a gyönyörtől és boldogságtól végkép kimerülve és elcsigázva, fogadott édesanyja ölelő karjaiban.

Elmult a nyár. Az elemi iskola hatodik osztályát mind a ketten kijárták már. Lacit Temesvárra vitték vagy ahogy ő szokta mondani sajátos közép-e-s kiejtésével, Tēmēsvárra, ahol rokonai éltek. Ott járt a gimnáziumba. Jani, aki ugyancsak diáknak készült, egyelőre itthon maradt. Édesanyja a szűkös keresetéből nem tudta előteremteni a továbbképzetése anyagi fedezetét s így átmenetileg nem maradt más megoldás a számára, mint magánuton folytatni a tanulást addig, amíg a sorsuk eldől jobbra vagy balra. Laci és Jani elszakadtak egy-

mástól és attól fogva csak a szünidőkben, karácsonykor és husvétkor láthatták egymást és akkor sem mindig.

Két év múlva meghalt Jani édesapja és az édesanyja négy neveletlen árvájával végkép magáramaradt. A legkisebbik testvére alig pár hónapos volt, a másik kettő is földön csuszó-mászó. Jani pályázatot nyújtott be a katonai alreáliskolába, ahova ingyenes növendékként való felvételét kérte, így remélve megoldani továbbképztetése egyre reménytelenebbnek látszó problémáját, de elkésett vele. Anyagi helyzetük súlyosabb volt, mint valaha. Arról, hogy a taníttatásához szükséges összeget a maguk erejéből előteremtsék, szó sem lehetett. Azután az édesanyját erősen gátolta kenyérkereső mozgási szabadságában három kis testvére. Szüksége volt Janira, a gyerekek miatt, akiket ellátni, gondozni, dajkálni s rájuk felügyelni az ő feladata lett. Fel kellett adni a gyönyörű álmot. A magánúton elvégzett anyagból le sem vizsgázott. Nem volt célja. Ott-hon maradt, a gyereksírástól hangos lakásban, ringatni, dajkálni, fonalat gombolyítani.

Ettől az időtől fogva került Lacit. Önbizalma összeomlott, alsóbbrendűségi komplexumai elhatalmasodtak rajta, nem érezte magát többé egyenrangú félnek Lacival, aki diák volt, kiválasztott lény, míg ő senki és semmi. Megadta magát a sorsának s magával meghasonlódva, az elveszett paradicsom száműzöttjeként huzta-vonszolta tova élete egyre terhesebbé váló igáját.

Ujabb két év elmultával Janit válaszút elé állították: vagy kitanul valami mesterséget és inasnak megy vagy valami más foglalkozás után néz, mert nem élhet így örökké az anyja nyakán, nagy kamasz létére.

Belátta. Csak azt nem látta be, hogy miért legyen ő szabó vagy pék, vagy szobafestő. Mi köze neki bármiféle mesterséghez? Mi értelme, értéke lehet számára annak, hogy kitanul egy mesterséget? Büszke legyen rá? Ő, aki egyszer már fent volt a csúcson, elszegényedhetik-e még egyszer annyira, hogy az efféle élete felemelkedésének fogadja el? És ha a mesterek mestere lehetne, első a legelső között, nem jelentené-e ez még mindig szükségképpen lezuhanását a mélységbe? Ő, az isteni gondolat fölkentje, aki milliók fölött vállalt küldetést s azonnosságát önmagával soha, semmiféle megpróbáltatások közepette meg nem tagadhatja, el nem felejtheti, meg-nem történtté nem teheti, kinyújthatja-e a kezét egy káplári vagy őrmesteri sarziért? Hiszen lemond ő erről is, lemond mindenről, de miért törje magát érte, kapaszkodjék utána, mintha el akarná érni? Mit jelenthet számára bármiféle mesterség? Semmit. Soha azzal az érzéssel nem tudna rágondolni, mint aki birtokában van valaminek, aminek értéke van. Mesternek lenni — számára legalább is — annyi, mint nem lenni senkinek. Bárki számára

jelentheti valamely mesterség a megváltást, a tulvilági üdvössé-
gét, élete éltető rögeszméjét, boldogságát, emberi mivolta tu-
datát, de számára akár ez, akár amaz egykép csak a kárhozatal
élete nagy-nagy hajótörését, megfeneklését jelentheti s így
nincs célja, nincs értelme annak, hogy mesterséget tanuljon.

Ez volt az álláspontja.

De nemcsak ebből a szempontból kellett számotvetnie a
dologgal. Volt ennek a kérdésnek egy másik oldala is, amelyet
nem hagyhatott figyelmen kívül: az anyagi szempont. Jó, egyik
mesterségnek sincs lelki szempontból értéke előtte, de mi lesz
az anyagiakkal? Kicsoda-micsoda ő, hogy efféle gőgös elveket
vall? Arisztokrata? Milliomos? Miből akar megélni és hogyan?
Kenyeret kell keresnie. Kenyeret, kenyeret, kenyeret. Meg kell
alapoznia anyagi jövőjét vagy pedig le kell vonnia álláspontja
következményeit ezen a téren is, amely esetben nem marad
más hátra számára, mint felkötni magát. Melyiket választja?

Az inasságot választotta.

Csak az inasságot, nem pedig valamely mesterséget. Egyik
sem vonzotta, mindegy volt neki, hogy melyiket választja.

Volt egy iskolatársa, egy kéményseprőmester fia. Néhány-
szor megfordult náluk és felfedezte, hogy meglehetősen kis
könyvtáruk van különböző ajándékregényekből, bekötött folyó-
iratokból és effélékből összegyűjtve. Olvasni nagyon szeretett
és amikor ajánlatot tettek neki, hogy álljon be kéményseprő-
inasnak, csak azért, hogy a könyvtár birtokába jusson s abban
szabadon garázdálkodhassék, felcsapott. Szerelem hiányában
érdekházasságot kötött a mesterségével, oly szempontokat he-
lyezett előtérbe, amelyeket a házasságban anyagelvűségnek ne-
vezhetnénk. Így lett kéményseprő, belátása és jobb meggyőző-
dése ellenére.

Kormos ruhát öltött és rótt a falut, házról-házra, létrá-
val, kaparóvassal a vállán, seprűvel, kefével a hóna alatt és sö-
pörte a kéményeket és csodálkozott azon, hogy miért nem he-
ringet tisztít valahol a tengerparton vagy fűtőülőt árul a vásár-
ban, holott oly mindegy. Gyakran hitetlenkedve nézte magát
végig a kormos ruhájában és elámult azon, hogy ő kéménysep-
rő, mint aki valami fölötté badar valószínűtlenségnek álmodik.
Aztán beletörődött ebbe is, nem vetett többé ügyet rá.

Attól fogva semmi említésreméltó nem történt vele, egé-
szen addig, amig egy napon a főucca került sorra és ő ott ta-
lálta magát a Burkovits-ház előtt, ahova be kellett volna men-
nie, megkérdezendő, hogy kell-e kéményt söpörni vagy kályhát
tisztítani s ha igen, a munkát annak rendje és módja szerint
elvégeznie.

Nem volt lelkiereje hozzá. Habozott, tanácstalanul ácsor-
gott a kapu előtt. Lelki szemei előtt megjelent az udvar, a vi-
rágoskert a gipsz-törpékkal, a lugas, a veranda, Laci, az édes-
anyja és az emlékezés megrohanta. A megtörténtekeket nem le-
hetett elfelejteni, meg-nem-történtekekké tenni. Ha az ő világa

rombadőlt is, a Burkovits-ház még állt, hogy számonkérje tőle bukását és ennek a számonkérésnek nem tudott emelt fővel és tiszta lelkiismerettel a szemébe nézni. Mint aki méltatlanná vált magához, nagy, helyrehozhatatlan és jóvátehetetlen bünt követte el és büne alól nem remélhet feloldozást. Pár pillanatnyi habozás után ahhoz a megoldáshoz folyamodott, hogy a Burkovits-házat egyszerűen kihagyta. A legközelebbi alkalommal pedig és még azután is mindig gondja volt rá, hogy ne neki jusson a Burkovits-ház, hanem a mesterének. Ha a szükség úgy kívánta, sietett vagy késett, húzta az időt, de a Burkovits-házat következetesen messze elkerülte.

Fél év elmúltával ezt sem tehetette meg többé. A mesterségében meglehetősen ügyességet tanusított és a mestere azzal tűntette ki, hogy önállósította. Teljesen rábiza a falut és attól fogva egyedül járta a házakat. Így történt, hogy egy napon ismét csak a Burkovits-ház előtt találta magát, ahova most már nem volt kit beküldenie maga helyett. Kihagyni sem merte, mint azt a legelső alkalommal megcselekedte. Ha ezt egyszer-kétszer megtenné is, a végtelenségig nem üzheti, a dolog előbb-utóbb kiderülne és jaj lenne neki. Nincs más megoldás, be kell mennie.

Keserű pohár volt.

De talán nem is tudják Burkovitsék, hogy kéményseprő lett, reménykedett. Nem is sejtik, nem is álmodják, hogy az a valaki, aki kormos kéményseprőruhában benyit hozzájuk, ő lehetne. Ki mondta volna meg nekik? Az ő környezetéből senki sem érintkezik velük. Ez fölötté valószínűtlen. Akkor pedig nincs semmi baj, nincs mitől tartania, miért aggódalmaskodnia. Ha kissé felismerhetetlenné teszi magát, olyan szabadon járhat-kelhet a házukban, mintha vadidegen lenne.

Ebbe kapaszkodott bele, mint utolsó reménységébe. Fejére tette főkötőjét, amelyet egyébként és különösen nyáron csak olyankor tett fel, ha kéménybe bujt, felhúzta az orráig a szájkendőjét, amelynek az volt a rendeltetése, hogy a korom belélegzését megakadályozza, alaposan bekormozta az arcát és eképpen elmaszkirozva, mint valami álarcos rabló, nyitott be. Egyenesen a hátsó udvarba tartott, a cselédséghez, a konyhába. Bizonytalanul, szívdobogva és lámpalázasan nyitott be. Az utolsó pillanatig attól félt, hogy Laci anyját is itt találhatja. A hangja furcsán, idegenül csengett, mintha lenne valami a torkában. Volt is. A szíve dobogott benne, hiába próbálta lenyelni, a félelmével együtt, mely fojtogatta és ráült a mellére, mint a lidérc. Szerencséjére Laci anyja nem volt itt.

— Igen, lehet söpörni, — adták tudtára. — Már nagyon kormos.

— Még ez is, — gondolta. Az utolsó pillanatig abban reménykedett, hogy nem veszik majd igénybe és olcsón megusza a dolgot. Erről most le kellett mondania.

Lerakta a cók-mókját, behozta a létráját és hozzáfogott a munkához. Idegesen, kapkodva dolgozott. Igyekezett minél

előbb megszabadulni innét, ahol ezer veszedelem leselkedik rá s egy pillanatig sem érezheti magát biztonságban.

Elkészült. A kormot sem verte le magáról, gyorsan összekapkodta a szerszámjait és éppen indulni készült, amikor az udvarról hangok ütötték meg a fülét. Szívszorongva hallgatózott. Ide tartottak. Halkan imádkozni, könyörögni kezdett magában, valami ismeretlen, magateremtette istenséghez, hogy csak most, még az egyszer segítse ki ebből a helyzetből. Azután felismerte, minden kétséget kizáró bizonyossággal, Laci anyjának a hangját. A menekülés ösztöne lett urrá rajta. Mint a meglepett vad, kapkodta fel a dolgait és rohant volna, a halálos veszedelem elől, a szabadságba, a biztonságba. Mintha csakugyan idegen valaki lenne, aki a dolgát elvégezte, nincs immár keresnivalója itt és megy, el volt tőkélve, hogy köszön Laci anyjának és elmegy mellette, mintha nem is ismerné. Letagadja magát.

Elkésétt. Ebben a pillanatban jelent meg Laci anyja az ajtó előtt a cseléddel.

— Hát hol van az a kis kéményseprő? — ezzel nyitotta be az ajtót.

Le volt leplezve. Mindent tudtak róla és Laci anyja egyenesen azért jött most ide hátra, a konyhába, hogy vele találkozhassék, őt láthassa.

— Itt vagyok, — jelentkezett és letette a létrát.

— Hát mi az, kis kéményseprő? — szólította meg szíves mosollyal, bensőséges hangja egész melegével. — El sem jött bemutatkozni a kormos ruhájában? Ugy kellett kelepcébe csalnunk? Kerül bennünket? Miért?

— Nem volt erre dolgom... — hazudta.

— És anélkül nem tudott egyszer eljönni? — fedte. — Nézz meg az ember! Na, had látom csak, — fordította maga felé. — Hát kéményseprő lett?

— Igen...

— És persze, ezt most resteli. Bujkál előlünk. Mi? — és szeretetteljesen megfogta két ujjával a kormos állát és magafelé fordítva az arcát, hozzátette: — kis kéményseprő...

Minden szava, mosolya úgy hatott rá, mint a simogatás. Mintha az ölébe venné és magához ölelné. De neki, az elveszett paradicsom számüzöttjének annál jobban fájt. A szívét vad keserűség marcangolta, a torka kiszáradt, a szemei könnybelábadtak. Csak állt a helyén szóltanul, ügyefogyottan, a torkában szorongó sirhatnék görcseit nyeldesve.

— Na, miért nem felel? — kérdezte. — Meg van elégedve a helyével?

— Igen, — felelte, minden erejét összeszedve és hogy többet is mondjon, hozzátette: — megvagyok.

— És hogyan határozta el magát arra, hogy kéményseprő legyen? Éppen ehhez a kormos mesterséghez volt kedve?

— Magam sem tudom... Hívtak... — felelte.

— Lacival mikor találkozott?
 — Régen, — vallotta be.
 — Hát miért nem keresi fel soha? Szép az, hogy így elkerüli? Pedig ő a multkor is, amikor itthon volt, emlegette magát. Megigéri, ugye, hogy ha legközelebb, nyáron a vakációra hazajön, eljön hozzánk párszor? Vasárnap vagy amikor ráér.
 — Igen, megigérem.
 — Hát akkor most nem tartóztatjuk tovább, hiszen magának dolga van, — bocsájtotta el.
 Jani nyomban élt az alkalommal és ment.
 — Jónapot kívánok, — köszönt.
 — Isten vele, kis kéményseprő, — bucsuzott tőle és barátságosan meglegyintette az arcát. De biztosan eljőjjön ám!
 — Eljövök, — ígérte.

Az uccán, a legközelebbi ház előtt, amikor letette a létráját, sirvafakadt. Ráborult a létrára és mint akit megvertek, sirt-sirt sokáig, keservesen.

És pár nap múlva, amikor a mesterével otthon valami csekélység miatt összekülönbözött, úgy csapta be maga után az ajtót, hogy egy ablakfiók csörömpölve törött össze és hazarohant, hogy vissza se térjen többé. Nem is ment. Sem kérésre, sem a szerződésre való hivatkozásra, sem a csendőrséggel való fenyegetőzésre. Hallani sem akart többé a kéményseprő mesterségről. Gyűlölte, meghasonlott vele. És nem lépte át többé a Burkovits-ház küszöbét sem.

Huszéves korukban találkoztak Lacival utoljára, a futballpályán, egy tréning alkalmával, ahol Jani a labdát rugdosta nagy ügybuzgalommal és kevés hozzáértéssel. Laci mint néző állt a pálya szélén. A szünetben Janihoz lépett és üdvözölte:

— Szervusz.
 — Szervusz, — fogadta.

Örültek a találkozásnak. Kölcsönösen azon igyekeztek, hogy megtalálják azt a régi, meghitt és szívélyes hangot, mely egykor egymáshoz fűzte őket, de kevés eredménnyel. Mint akik időközben elvesztették egymást, elkallódtak az emlékeik lomtarában, nem igen volt mondanivalójuk egymás számára. Társalgásuk erőltetett, vontatott, feszélyezett volt és csak a legsablonosabb kérdezősködésekre szorítkozott. Mind a ketten megkönnyebbülten lélegzetek fel, amikor a sipjel újra a pályára szólította Janit és még egyszer kezetszorítva elbucsuztak egymástól.

Attól fogva keveset hallottak egymásról. Hét év mult el utolsó találkozásuk óta, amikor egy napon az a hír érkezett Laciról, hogy súlyos beteg. Hirtelen nőtt, magas, nyurga fiatalemberré lett, a tüdeje nem tudott utánafejlődni és tüdővészbe esett. Állapotáról egyre riasztóbb hírek keringtek.

Operálták, lecsapolták a gennyet a tüdejéről, de mindez már nem segíthetett rajta és meghalt, Baján, a kórházban, hamarosan a műtét után.

Anyja az országhatáron keresztül is hazahozatta, hogy itthon temettesse el, nagy fájdalomában sem feledkezve meg gyermekkori pajtásáról, Janiról, akinek halotti értesítőt küldött. Sorsáról, életkörülményeiről mit sem tudott már, a keresztnevére sem emlékezett többé és a halotti értesítőt E... N... urnak címezte.

Lacit tíz nappal a halála után temették el a templomból, ahol lepecsételt koporsóját felravatalozták. Jani hátul, a templom egyik homályos zugában huzódott meg és nem volt kíváncsi a halottra, akit a koporsó födelébe vágott üveglapon keresztül sokan megnéztek. Az ő halottja nem a koporsóban fektült. Ő maga volt a halott s az, akit a koporsóval eltemettek, őt magát is képviselte halotti mivoltában. Sírni sem tudott. Megindultság nélkül, fásult, majdnem tunya közönyben állt a helyén, mintha csakugyan halott volna. Fájdalma, vesztesége nem volt kifejezhető, elsírható, könnyekbe, érzésekbe foglalható, hasonlatosan az anyjéhez, aki némán és mozdulatlanul állt a koporsó mellett, sápadt, viaszszerűen átlátszó arccal a fátyola alatt, mintha csak az anya szívéről leszakadt gyermek szoborba vésett siremléke lenne és örök időktől fogva így állana ott, kezében a kegyelet örökmécsesével, egy halott álma fölött virrasztva. Mindenki meghalt itt ezen a napon és a halottak rendeztek temetést a halottnak.

És telt-múlt az idő. Újabb hét év mulott el. Halottak estéje volt és Jani hozzátartozóival a temetőben járt. Bukdácsoltak a sirook fölött, a nyirkos novemberi estében, a gyertyafénynél guksoló néma virrasztók között. Apja és testvérei sírját keresték, valahol a kültelken, a szegények és névtelenek soraiban, ahol csak itt-ott imbolyog egy-egy szélről lobogó árva gyertyafény s a sötétség és elhagyatottság kárhozata terjeng a sirook fölött. Rótták a temetőt keresztül-kasul, tuskék, bozótok között vergődve és tévelygve, a temető egyik végétől a másikig, míg lassan mindenütt lerótták kegyeletük adóját s ügyük fogytán hazafelé vették útjukat. Fáztak és amikor kiértek a főútra, egymást sürgetve sietni kezdtek hazafelé, vissza az életbe, a melegbe, a terített asztal mellé. Már közeljártak a kijáráshoz, amikor Jani tekintete megakadt egy magas, fekete siremléken, amelyen a következő felírás aranylott:

Itt nyugszik:

Burkovits László

Élt 26 évet.

Laci...

A multja, az egész élete, egyetlen névbe foglalva és egy fekete siremlékre felvésve.

Laci...

Az ő halottja. A gyermekkora, az ifjusága. A nagy ut, amelyet idáig megtett. A megsemmisülésbe süllyedt mult. Az élet céltalansága és értelmetlensége.

Laci...

Jobbról-balról egy-egy huga kapaszkodtak belé. A halottat nem ismerték. Pár pillanatig habozott, de azután mégsem állt meg. Sőhajtott. A sir mélyén enyésző, üszkösödő halottra gondolt, az isteni szikra porbadöntött emlékére és szívében mélységes megindultsággal, mindörökre árván maradt társtalansága vigasztalan poklában égve suttogetta oda elmenőben a sir felé:

— Laci... Lacikám... kis pajtásom... Szervusz.

Szél testvérem

Sv. Stefanović

Hiába nyujtom kezem árván,
Haragszom — messze a szívárvány.
Tudom, hogy érte kinevetsz te,
Testvérem, bolondos szelecske,

A nyitott ajtón berepülsz
És a szobámban szétterülsz,
Meglebbentesz itt-ott egy árnyat,
Tán a kedvestől van a szárnyad?

Megfujtad piros ajakát,
Homlokát, arcát, a haját,
S hangját, a zengő orgonát,
Kisérted árkon-bokron át.

Hajáról friss eső csepeg le,
Aranyból csillogó szemecske,
Ha ellibeg olyan a hangja
Mint hogyha a tavasz suhanna, érzem.

Hogy melegszik át a vérem,
Hogy testem-lelkemen keresztül,
Hideg meleg egyszerre pezsdül,
Örömtől, vágytól, fájdalomtól,
A szívem felujjongva tombol,
S vigan szalad bennem a rest vér,
Szél, te álmadozó testvér.

Ford: Ambrus Balázs

KALENDÁRIUM

J A N U Á R

„Hull a hó... egyre hull a hó...”
Tolsztoj.

Remekmű regényeitek alakjai ködienek képzeletemben, Gogoly-Janowszkij Wasziljewics Miklós, Goncsárov Alexandrovics Iván, Tolsztoj Nikolájevics Leó.

Időben messzire nyulik, amikor írásaitok ébresztette mély-séges kábulatban éltem. Olyan otthonos voltam világokban, akárcsak legényszobám cókókjai között. Azóta az oroszok tele úgy él bennem, mint a legigazabb tél. Ám, valóságban gyönyörűséges teleket értem meg, e hitem mint annyi más, mégsem foszlott szét. Pedig megbámultam azóta az alpesi hegyeket a nap tündöklésében és az alkonyat bibor pompájában. A thüringiai fenyveseket fehér leplükben, áhitatos csendben. A gubbasztó magyar alföldet, a csárda hőszegte romjainval, amit Petőfi lelke lebeg körül. A Kárpátok hótakartá, dacos elszántságu, büszke bérceit. A Fjordok téli szürkeségben is ezer színárnyalatu világát. És mégis, az igazi testen-lelken átható tél az oroszoké. Lényükben ők állnak a télhez a legközelebb.

Mifelénk még a tornácon üldögélő vénasszonyok arcának barázdáit aranyozza a napsugár, amikor az oroszok végtelen földjén már puha pihék szállingóznak a légben. Fehérek, tiszták, omlósak. A keleti szél futkározó hirnökei, a sejtelmes szellők, pajzán játékkal forgatják, kacagó kedvvel kergetik, kacér pajkossággal incselkednek a hófellegek szüzi pelyheivel. Az ártatlan pihék körbe keringenek, tölcseért formálnak, majd le-fel bukdácsolva szerte cikáznak. Ki követheti ilyenkor a hópehely utját? De az álhatatlan szellő hamar elunja a játékot és hűtlenül elhagyja a fehér pelyheket. Hópihéknak is ellíllan tréfás kedvük, elkomolyodnak és ferde vonalú, szabályos sorokban szorgalmas sietséggel érkeznek.

Hull a hó... egyre hull a hó...

A rögsz orosz végtelent lassanként sima, fehér lepel takarja. Eltűnnek a görgő kórok, a kuksoló buckák, a vakondturások, a vad boróka cserjék. Már a bokrok is fehér burokbannak. Az utak jelzőfáit a vándor már nem látja. A vilálmverte faderekak fekete csomkjait fehér pólya burkolja. Hófellegek tornyosulnak. Szél kerekedik, megbontja a hóesés

rendjét, befujja az utakat, betemeti az árkokat. Az ég földet érő vonala is eltűnik. Szürke gomolyaggá válik a mindenség.

Óh, Szent Miklós, könyörögj Isten irgalmáért!

Tomboló viharra dagad a szél, porzik a hó és rettentő iramban söpör végig minden élön, élettelenen. Süvöltve épít a fürgeteg hóhegyeket, hogy a másik pillanatban szétmálassza. A nagy távolságban szerte-szórt falvak házainak tetői itt-ott még feketélnek, de alig egy-két nap és ezek is eltűnnek a hó alatt.

Hull a hó... egyre hull a hó...

Januárra megdermed minden. A természet, az ember, az állat. És a hótakaró alatt rejtélyes nép szunnyad. Fásultan, közönyösen, alétlan. Urai elmaradottak, tunyák, tudatlanok. Parasztjaik baromi sorban tengődnek. De látnoki képességgel áldott fiaik születnek. Tollat ragadnak, sort sor után rónak, regényt írnak. Megírják az orosz lét nagy téli álmát és lelkük legmélyén érzik, hogy minden betűjükkel az idők változását készítik elő. Gogoly, Goncsarov, Tolsztoj: fajtátok életének telét irtátok meg. Ilyenkor tél derekán, képzeletem hozzátok repül.

Gogoly Csicsikovjához szegődöm. Vele járom az oroszok nagy földjét. Bekukkantunk Manilovhoz. Ehhez a keveset beszélő földesurhoz, akiről azt hinnéd, hogy örökösen töpreng, gondolkodik. Nincsen hivatala. Gazdaságával nem törődik. Néha ugyan felködlik agyában, hogy jó volna utat ásni a tóra köhídat építeni. De tervei kielégítik és nyugodtan pipál tovább. Szobájában egyetlen könyv, a tizennegyedik oldalon esztendőik óta számárfület visel. Az olvasással sem jut tovább. Jó néhány éve, hogy megnősült, de néhány szék még most is áthúzatlanul ríkit ki cifra, selyembe öltöztetett butorai közül, ugy, ahogyan esküvőjekor berendezkedett. Későn kel ő is, felesége is. Ebéd után órákon át alusznak. A cselédség pedig ezt a szokásukat hűen követi. Konyhája, kamrája rendetlen. Jobbágyai iszákosak, tunyák, szolgálai piszkosak. Kulcsárnéja tolvaj.

Széles medrü folyam nagy regényed Gogol. Odaadás és tengernyi idő kell mélységeid megértéséhez. A mi időnk a sietség kora és ezért csak egy-egy csepjét élvezhetem. Magammal ragadom hát Csicsikovodat és átugrom vele Korbocska Petrovna Nasztaszjához, az özvegy kollégiumi titkárnéhoz. Régi módj szobájában vagyunk. A fal csikos kárpitját az idő egyszínűre festette. Azon madarakat ábrázoló nyomtatott képek függnek. Az almáriumon ócska kártya kötet, kötőtűvel átszurkált harisnyák, néhány rothadásnak induló alma, elszáradt fél citrom és három esztendő piszkos kalendárium hevernek. Faliórája ijesztően sziszeg és zakatol. Olyan zajt okoz, mintha a szobában ezer kigyót engedtek volna szabadon. A sziszegést hörgés követi, míg e nagy előkészület után repedt fazék hangján kiveri az idő mulását. Az

inga leng jobbra-balra és a szerkezet, mint rossz szív zakatol tovább.

Ugye ráismertek erről is Korbocska életére?

A szomszéd földbirtokoshoz, Nozdrevhez be sem megyünk. Mindenre kapható, hazug ember. FÜRGE és állhatatlan. Szenvedélyesen csere-berél nem is nyereségvágyból hanem jellemének nyugtalanságából. Kártyás, részeges és verekedő. Birtoka pusztul, muzsikái dologtalanul lézengenek, de ha gazdájuk dühbe jön, értelmetlenül agyon dolgoztatja őket.

Inkább álljunk meg Szobákicsevnél. Az ő alakja sok más földesurét mintázza. Amikor szobájába lépünk, medveszínű frakkban van, hosszú bő nadrágban és széles talpával befelé lépeget. Lomha, mint a medve. És hogy a hasonlatosság tökéletesebb legyen, arcának durva vonásai a medve pofájára emlékeztetnek. A kályha melletti karosszéken van a helye, ahol naphosszat üldögél. Szobákicsev bemutatja a ház asszonyát, aki nagyon magas hölgy és fejkötővel jelenik meg.

— Ivanova Feodulia.

Szobákicsev látogatásunkot jól vár, ebédre marasztal.

Körülnézünk. Csodálatos módon, mintha minden butor Szobákicsevre hasonlítana. Diófa szekrénye vaskos lábakon áll, ez is medvére emlékeztet. Székek, asztalok, mind szörnyen nehezek és ormotlanok. Minden darab „mintha azt mondta volna: Én is Szobákicsev vagyok!” Az asztalon zákuszi van. Először, amiként szokás, pálinkát iszunk és étvágygerjesztő, jól sózott előételeket eszünk. Azután bemegyünk az ebédlőbe. Scsi az első fogás, amihez báránybélből, velőből, lábból és pohánkából készült ételeket szolgálnak fel. Majd báránybordát tálalnak kásával. Utána töltött huspástétom következik. Végül borjunagyságu pulyka. Minden elképzelhető jóval: tojással, rizzsel, vagdalt májjal és miegyébhel töltve. Az étlapnak vége is van már, csak a vendéglátó szobában, ahová átballagunk, vár a sokféle befőtt: barack, alma, körte, szilva és mindenféle édes lében eltett gyümölcs.

De elhagyom most őket. Vessék le nyugodtan kabátjaikat, üljenek be a párnázott karosszékekbe és tárgyalják a holt lelkek vásárlását. Nem követhetem útjában Csicsikovot, mert végtelesen az orosz föld. És ő egyre csak utazik, furcsábbnál-furcsább embereket látogat és vásárolja az elhunyt lelleket. Hej, pedig de szeretném őket mind, mind felsorolni, mert amikor Gogoly Csicsikovjának tapasztalatait megírta, egy egész nép téli álma-ra ismert és dermedtségére döbbsent!

Most Goncsarov képzeletéhez szegődöm, aki az oroszok téli révületének felrázásában Gogoly társa volt.

Oblomovnál vagyok. Ő is földesur. Faluját már csak hírből ismeri. Fővárosban lakik és naphosszat máladozó poros diványán heverészik. Jövedelmét a sztároszta lopja el. Tervek nagy elhatározások születnek benne. Értelmes újítások cikáznak agyán keresztül, de nem jut tovább az elgondolásnál.

Elhatározásai szertefoszlának. Tétlen ábrándozássá válik minden vágyakozása. Szenvedélye sincsen. Minden idejét: nappalát, éjjelét alvással tölti. Izmai lassanként elpetyhüdnek, ő maga lihegő puhánnyá válik. A külvilág nem érdekli. Könyvet nem olvas. Tompa aléltóság uralja, semminek nem teli már értelmét. Menyasszonya volt, nagyon szerette. De szerelme kialszik, mert az sok kényelmetlenséggel jár. Gazdasszonyát veszti el. Az ott van és viseli úgy-ahogyan gondját. Főleg pedig nem zavarja sem érzését, sem szokását. Lustasága beteggé teszi, vérét megsűrűsíti és agya lassanként eltompul. Kövér sápadt arcából, szürke karikákkal keretezett, fénytelen szemek, kifejezés nélkül bámulnak a világba. Végül szélhűdés éri, előhalottá válik és szelözetlen, piszkos szobában, öntudat nélkül pusztul el.

Sötét e kép. Véled, költői tulzás. És mégis, az orosz nép, Goncsarov Oblomovjában magára, tespedő jellemére ismert. A semmittevők után Tolsztoj szorgalmas vagyongyűjtő alakjával bucsuzom az oroszok telétől. Az „Ur és szolgál” Vasziljevics Andrejevics Brechunovjára gondolok, aki a viharral nem törődve a pénz ördögétől üzve, utnak indul.

Jó vásárra van kilátás. A szomszédos földes urtól erdőt akar venni. Ugy érzi sietni kell, nehogy orra előtt elkaparintsák. Hiába intik a hóvihar veszedelmeire, mennie kell, mert a kormányzósági fakereskedők is szemét vetettek a gorjacsinszki erdőre.

Az eget sötét felhők borítják. A házak tetejéről hóport fu a szél. Nikita a béres, ma nem részeg, befogja a lovat. Elindulnak. Hamar kiérnek a faluból. A szántalpak nyomát rögtön belépi a hó. Künn a földéken makacsul, egyirányból fu a szél. Az ég a földdel össze olvad s nagy szürkességé válik a mindenség.

Nikita nem tud tájékozódni. Már csak csöddörének ösztönebe bízik. Vágtat a ló, izmos nyakán habzik a veríték.

Eltévednek. Gorjacsinko helyett Griskinoha érkeznek. A faluban Iszainál pihennek meg. A ház népe éjjeli szálásra marasztalja. De Vaszilij Andrejevics agyán átvillan a gorjacsinszki erdő megvétele. Eszébe jut mennyien tartanak igényt rá és nem nyughatik. Vigasztalódik. Az egész út már csak őt versztynyi, abból is kettő az erdőt szeli át.

A vihar nem szünetel. A havazás is, a szél is erősödik.

Hull a hó ... egyre hull a hó ...

Megint eltévednek. Kiméltetlenül hajszoják a lovat. Minden hiába. Jó órányi hajtás után, arra a helyre érnek vissza, ahol saját nyomukat jelik. Lassanként a kétségbeesés lesz urrá rajtuk. De mi mást is tehetnének, mint a kimerült állat kantárját leoldják és a szánon, az éjszaka eltöltésére rendezkednek be.

Tragikus orosz éjszaka következik.

A szán rudjára zsebkendőt kötnek, majd zászlóként kitűzik. A szél belekap és eszeveszetten feszíti, csapkodja, lobogtatja. Vaszilij Andrejevicsnek két bundája van. Gondosan beburkolózik és a szánban jól elhelyezkedik. Cigarettára gyújt. Mintha megkönnyebbülne. Nikita letakarja a lovat, a hóba gödröt ás magának és azt szalmával béleli ki.

A téli éjszka minden szépsége és rettenetessége rabul ejti az urat és szolgáját. Ismeretlen és hasonlatos érzések töltik be a két embert. Felébred bennük a mindez miért kérdése. A hóvihár és a lélek együtt munkálkodnak. Multjukra, tévedéseikre, gyöngeségeikre gondolnak. Csodálattal veszik észre, hogy most... most minden egészen másképpen van.

Vaszilij Andrejevics már nem tartja fontosnak a jó vásárt. Nikita feleségére gondol és úgy érzi, mint eddig soha, hogy igaztalan volt hozzá. Multjukat járják be gondolatban. Lassan mulik az idő, mintha már az örökkévalóság óta lennének itt. Vaszilij Andrejevics órájára néz, de még csak tíz perce, hogy odaérkeztek.

Hull a hó... egyre hull a hó...

Valami benső hang, nagy számadásra készíti mindkettőjüket. Mintha a halál kapuja előtt állának. De Vaszilij Andrejevics fellázad a gondolat ellen. Nem adja meg magát. Nem várja be a halált. Megnyergeli lovát és utnak indul. Nikitára gondol, aki féregként gubbaszt gödrébe. Dehát mit ér annak élete? Nincsen semmije. Megindul a lóval. Nikitát otthagyja.

Uttalan utakon vágat a csöddör és Vaszilij Andrejevics kétségbeesetten nógatja, biztatja, simogatja, dühösen korbácsolja. A ló lihegve furja át magát a hótömegeken. Bukdácsol, megakad. Végre valami jelzőfához érkeznek. Uristen, a zászló! Megint csak a szánhoz ért vissza Vaszilij Andrejevics. Nincs ut másfelé. Nincsen menekvés.

Tolsztoj e nagy szimfóniájának utolsó akkordjait lehetetlen idézni. Ugy érzem, ebbe csak elmerülni, olvasni és újra olvasni lehet.

Vaszilij Andrejevicsen ismeretlen meleg érzések futnak át. A jóság különös áradását érzi. A megfagyástól félti most Nikitát, a szolgáját, a semmi parasztot. Hozzá kuszik és saját testével takarja le, melengeti.

Másnap déltájt, a falutól félkilométernyire a holttá fagyott Vaszilij Andrejevicsét a parasztok ásták ki a hóból. Nikita még élt.

Óh, Szent Miklós, könyörögj Isten irgalmáért!

K e n d e F e r e n c

Számadásom

Most már látom, hogy hegyi rabló
sötét lelkével le-lecsaptam
az éveimre s eléltem őket
ragadozó, vad indulattal.

Mi következzen? ... Szánjam-bánjam
csókszomjamat s a lesbenállást?
Dehogy! Megáldom az ösvényeket,
ahol kívülem ugyse járt más.

S ha az évek fehérchselédek, (?)
bizony kegyetlen uruk voltam:
nem cicomáztam szalaggal, gyönggyel,
sokszor járattam őket rongyban.

Lám, most mégis nyugtató nyárban
itt van minden szorgos cselédem;
már harmincnégyszer vetettünk és
most aratásra készülünk éppen.

Behordjuk az esztendő érett
gabonáját, gyümölcsét rendre,
hogy áldott évek termése ízén
izleljenek a végtelenbe

azok is, kiket (szegénységben
hagytak a vágyak és a nyárnak
kerítésein amíg belestek,
az Isten kertjéből kizártak.

Alszik a város

Rettegés jött el, keresnek békét és nincs.

Ezékiel. 9. 25.

Mostanában nehéz álmaim vannak.
Ebben a városban nincs nyugtalanabb
alvó nálamnál. A szemem éjtszaka
fölpattan, mint a huzat-kivágta ablak
és merengek, nézek a hegyek felé,
de nem tudom, csillag-e, villany-e
ami ragyog az éjtszakában.

Tudom, van úgy, hogy más sem alszik,
de legalább nem gyötri féltés
mint ahogy engem mostanában,
ha elgondolom: az őszi éjben,
a csillagos éggel betakarózva,
milyen szemérmes ez a város; milyen
szemérmes, mégis száz bajnak kitett.

Hajnalig nézem... Mint egy ígézet,
mint könnyű csipke a keble körül
olyan a bástya. Ragyog az ég és
a holdsugár most a karcsu hidak
vét kalapálja; s a víz fölött
nyújtózó hült, hideg vas szinte sajog,
szinte porzik a kigyult fény alatt.

Zsong és sajog: alszik a város.
Alusznak a házak s a szürke kövezet.
Nincs is talán senki nyugtalan, csak
engem ráz egy gonosz látomás: az égi
paplannal takarózó asszony
keble nyitott és tüzes darazsak
kitárt melléhez tartanak zugva.

Ki tudja, bomba? ... talán meteor
robban az égen kelet felől?
Nem, nem! Az Alföld szorgos parasztja,
a nap dübörög most: hajnalodik!
S hajnali fényben ébredő asszony
a haját bontja: most kel a város!
Az éjjeli őr meg kocog nyugodni...

Békét hirdetek és fegyvert

A békét hirdetem, mégis,
másik kezemben töltött fegyverem.
Még soha nem függött béke
ilyen hajszálon s erős fegyveren.

Ma mindenki békét hirdet
és fegyvert szorit; száz baj fegyverét;
akit ma elér a halál
az úgy hal meg, hogy emberség-serét,

eszme-golyó ér. S az eszme?...
Óh koldus ideál!, bukó világ!
nem gunnyal, náddal, tövissel
koronáztad-é az Isten fiát?

Királyt hirdettél s az Istent
ölted meg a figura-királyban.
Ma békét hirdetsz és fegyvert
csattogtatsz hol békesség-világ van.

Békét hirdetek hát én is,
de a fegyvert szoritom kezemben,
mert soha sem tudni mikor
állat és mikor ember az ember...

Vető György:

Kitelt a kubik

Ott ültek a kunyhójuk előtt és beszélgettek. Nem volt már másuk, csak az a néhány szó, ami ott bujdosott fáradt mellük legbensejében, ahol az elhallgató dobogás is csak pihegő remegés már. De a harangnak is az elhallgató szava a legszebb. Mikor nem huzza már senki és semmi és az erős csendítésekre visszafelel a harang lelke, az az alig hallható bugás, ami a szavak után lehajtott fejek felett száll...

— Gyöngék már a szemeim, András...

András lenézett a vizre, ahol szakadt, csomós kötélén megakadtan állott a kompot.

Hideg ősz ült mögötte a mezőkön. A felszántott földek ázott feketén omlottak a töltés alá. Ilyen az árvaság fekete takarója, amit nem nyithat meg még a harangozás sem. Embernek sehol sem volt nyoma. Ki járna már erre, Nyilas András kompját keresve, ami a nagyerdő mögött csak egy-két régi ember emlékében él, no meg tavasszal és ősszel erre rövidítik meg az Aldunára vivő utat a kenyeret kergető s csak nehéz falatokat hozó földszegény kubikosok.

De most már ennek is vége. Mert átveszik tőlük a kompot. Ugy volt, hogy már ma jönnek. Fel is öltöztek ünneplőjükbe; ami azon fölül még megmaradt, az ott van a nádfedelű kis kunyhó közepére kikészített öreg ládában. Nagy, ormótlan vasbilinccsel lezárva. Le van már zárva minden. Rendbe van téve az életük. Készen vannak vele.

András is ölbeejtett kézzel ült, mint a felesége. Egymás mellett a nyitott-üressé lett kunyhó ajtója mellé állított, cövek-lábu padocskán. Itt fogyott el az életük. Innen nézték az örökké egy viz folyását, amely mégis tele volt szűkös kis életük mindig szivárványos örömeivel. De most nincs tovább. Legkésőbb holnap el kell menniök. Öreg, remegő, partokat összehelő dermedt kezével majd aláírja a hivatalos irást... Átadtam... én: Égi Nyilas András.

Merthogy megszűnik itt az átjárás. Megszűnik és ők is megszűnnek.

Majd elvetődik erre valamiféle szekér, arra majd felkérik a vaspántos ládát... Mindegy, hogy honnan jön és hogy hová megy. Minél messzebből jönne, annál jobb volna. Aztán bár meg se állana, csak menne, menne, mint a temetés. Az idegen, ismeretlen kocsis ülne a bakon, a lezárt láda meg rajta a kocsin, ők meg kézenfogva utána...

Igy talán eltalálnának a fiukhoz, aki szintén egy kis faládikával indult el virágos kedvvel egy lombhullajtó őszi napon és sohase jött meg onnan, ahonnan a Tisza fakad. Egyetlen levelet irt, az is benn van aládában... annak az olvasása vitte el az anyja szemeit.

— A szemeim, András... alig látok... mit csinálsz majd velem?!

A töltés aljában az áradó Tisza földsűrű, nehéz vize sárgult. Az iszapos víz sellői mély lyukakat furtak a vízbe. Most mély volt a víz és idegenül szomorú. A nagy kanyarban némán állott a lombtalan jegenyeerdő. A csupasz ágak között bomladozó, nagy varjúfészkeket himbált a fióktalan alkony...

— A kezedet, András... add ide a kezedet...

A dermedt füzekről meg hullott az avar.

Mintha meghalt volna, úgy feküdt a féllábu Hangay a kubikos kordéban.

Hazafelé tart Hangay.

Mellén összefonva melengeti a kezeit, a kötélistráng csomós kötele összekulcsolta kezeiből mint egy szakadt olvasó nyulik az alig vánszorgó kis ló lelógó fejéig. Reménytelenül lép a kis ló a kegyetlen zökkenőkön... le, fel... fel, le... egyre mélyebben le és már alig-alig fel.

Négy nap óta tart ez a reménytelen vánszorgás, étlen-szomjan.

— Pedig vigyél Madár, vigyél — suttogja cserepes, fájó szájjal Hangay.

— Várnak ránk...

Hangay ha felnyitja kialudt erejű szemeit, hol a vánszorgó lovacskát nézi, hol az oroszról kapott ácsolt falábat, ami érzéketlenül mutatja az irányt.

Körülötte az ázott mezők félholt barázdáin már közelgett a tél fehérhavas sirjával, már jött az uszálya, a lelketveszejtő köd szürke vászna. Hozza rajta kiterítve az éjszakát. A kerék meg alig forog a néma, messze tájon.

Hangay szeme tágramered. A kétségbeesés fagyasztó borzadályá lepi el féllábu testét. Mintha eltévedtek volna... hol járnak ők? Ismeretlen, vad fájás szaggat beléje...

Nem ismeri ezeket a mezőket!

Nyöszörögve, félajultan akar felemelkedni, hogy rákiáltson a lóra, de erőtlenül esik vissza... Szeme azonban még elkapja a ló rettenetes járását... Madár éles, izomtalan gerincét feltörte a hám s a nyitott, lappangva égő sebből hályogos szürkeséggel rémlik ki a csont...

Hangay felhőrgött a halott egü őszben:

— Isten!

A kis lovacska nem néz se jobbra, se balra. Neki nagy titka van. Nem látja az utat. Azért hát szeliden lépked. Megy le-

lógó, térdeire eső fejjei. Szemeiben vaksága ártatlanságával. Mert megvakult. Puhán lépked a sötétségben, ami körülveszi. Kialudt világa álmatságával. Az ut elején rossz volt a sötétség, elvette mind, a hazaindulás örömét. Pedig sörényében érezte a Hangay-gyerekek puha kezét, fülében az édes lármát:

— Édesapám!... Madár!... Hát meggyűttek?!

Ennek most már mindnek vége. Az ő örömeinek. Most már csak ez a szegény ember érjen haza. Máskor, hazafelémenet, hátra-hátranézett:

— Ugye jól fogy az ut, te féllábu Hangay!

Most már nem néz hátra. Sötétség van Hangay felé is. Megrokkant az is. Nem csattogtat az ostorával vidám fürge-séggel:

— Gyü, Madár!

Ha a ló, különösen a vak ló könnyezni tudna, akkor most Madár sirna. A repdeső ostorcsattogás helyett hörgést hall. Nincs értelme ennek a hangnak, az a rettenetes. Nem lehet érteni, aztán mégis olyan feneketlenül fájdalmas ez a hang. Mit mond majd az a szegény, összetört, apró, fehérarcu kis asszony, aki hazajövele után, mikor az öröm már csillapulóban volt a faluvégi kis házban, kijött mindig ő hozzá az istállóba és meleget simított az ő fáradt állatstébe...

Jól van, jól van Madár... Hát megint hoztatok kenyeret... Kell ám a kenyér Madár, mert eggyel megint többen vagyunk! No, egyél, Madár... és adta a jó édesizű kukoricaszárat...

Áldjon meg az Isten, Madár!

Az Isten... Ezt már értette Madár... ez a kukoricaszár édessége, a gyerekek sörénycibáló friss nevetése... a szegény asszony meleg tenyere... és Hangay hazajövele...

De hogyan?! — hörögte Hangay.

Madár térde megroggyant. Átkozott gyengeség vett rajta erőt, mint ott, lent az Aldunánál, ahol az a hid készül. Mert hid készül át a Dunán. Hatalmas acélkapocs csillog a szürke víz felett, átfogja a partokat. Nyolc évig hordták ők a kemény acél puha ágját. Földből. Földbe van ültetve a büszke csillogás, amihez ők hordták össze a földet. Hangay ereje is benne van a partokat összeölelő hidban. Éjjel-nappal ültették bele az erejüket. És... az ő szemévelága is beleültetődött... ami öböne az Isten világossága volt...

Már nincs meg ez a világosság... az ő világossága... és Hangayban sincs világosság!...

Hangay a hördülés után hallgat... hallgat, mint a halálra taposott... csak Madár emlékezett, a kis vak ló, akit Hangay egy csunya, esős novemberi napon vett meg elszéledő katonák ágyuja elől. Éppen ilyen idő volt akkor is, mint itt, ezen a sáros, hörgő uton. Ágyudörgéses utak vérsaras utjáról Hangay bevezette őt az apró, szalmafedeles ház fehérremeszelt istállócskájába:

— Új élet kezdődik most, Madár, jó dolgod lesz itt, mon-

dotta Hangay. — Mert tudd meg, ilyen fehérremeszelt kis ház alig akad a föld peremén, mint a féllábu Hangay háza!

Ment, ment, mendegélt Madár, a vak ló, akit ágyu elől vezetett el Hangay és aki elvesztette Isten világosságát a partot-őlei munkában... ment a parttalan sötétségben, nem nézett se jobbra, se balra, ment egyenesen, mintha Isten szava huzná, ment szeliden a vakok jóságával... Hangay lecsukott szemei fényével nézte már a lovat... és így még soha se nézett lóra... vágató dübörgést érzett... mintha nagy, végtelen pusztán millió ló patája dübörögne... marokra kapta az istrángot... vérében csodálatos ütem dobogott... együtt dobogott millió szívvel... a kordé is átvette az ütemet... messze nyomán a nap kélt... lángolt a pusztá... a nap elfogta az eget... a lovak a saját árnyékukat tapodták...

Mégegyszer feleszmélt, s a feneketlen árnyékban szabályos gödröket látott, amik között a kordé ide-oda bukdácsolt... a gödrök fejénél fájdalomfák nyíltak... egyik gödörnél éppen most próbálja a fát a kertészük... s akkor állott meg a fa egyenesen, mikor a kertésze észrevette Hangayt...

Madár! — ordította Hangay s az istráng után kapott... de az már nem volt sehol.

Hangay most már tisztán látott mindent...

Temető van előtte. Az ő temetőjük... most kél a nap fölötté s a harmatos fűszálak csillogásán csodálkozik, amik úgy néznek le a mély gödrökbe, mint könnyes kis gyermekszemek... a Péterke... Iluska... Rózika... Andráská... persze, hiszen a kész sir az övé... ni a felesége, milyen tehetetlen fájdalommal néz feléje...

Öreg paraszt állott a sirja szélén, aki most leszurta a földbe az ásót. Készen volt a gödör teljesen. Egyenesen, mereven esett le a gödör fala a mélybe. A szétágazó gyökerek utja élesen átvágva... itt megszakadt az élet... ezt a kubikgödört neki ásták.

Szálj le Hangay, megérkeztél! — szólt a keresztültető paraszt.

Hangay nekikészülődött. Az istrángot rácsomózta a kordé oldalára. Jó feszesre kötötte, hogy Madár tudja, hogy itt megállanak. Aztán megfordult. A kordé hátulsó oldalát kiemelte, mint mikor utat engedett a földnek. Az utolsó tehertől szabadítja meg Madárt. Leszállott. Kezében az ostorral odaballagott a gödör szájához. A gödör két oldalán domborult a föld. A sárga, homokos föld. Annak egy része majd nem fér be a gödörbe. Lehajolt, fölemelt egy maréknyit. Egész testével érezte a földet. Ahol csak kubikolt, ehhez mérte a földet. Egyik se volt ilyen.

Most fölsírtak a gyerekei.

Mikor kezében volt a föld, akkor nézet rájuk.

Először a feleségéhez szólt: Rozikám, az almárium bal sarkában, a vasárnapi tisztám alatt van egy kis zacskó. Föld van

benne. Onnan való, ahol a lábamat eltemették.

Itt van, János, szólt a felesége és a kebléből elővette a kis fehér vászonzacskót.

Odavaló, Rozál, intett a sirra Hangay.

Rozál a sirba hullatta a földet.

Most kiegyenesedett a sirja szélén Hangay. Az ajkán keserű jószágot érzett. Kihült testében élet remegett s a karjában megfeszült a láng, mi a szemeiben lobogott. Mintha minden lánc lepattant volna a melléről. Arca elsimult a föld nyugodt derűjével s a maga maréknyi porát elhintette a sirba...

S a vetés szépségével rendelkezett Hangay...

Péterkének hagyom a kordét. Iluskának az ezüst orosz pénzemet. Rozikának a fényképet. Andrásának pedig az ostoromat. Neked meg Rozál elég lesz az a kis fehér vászon, amiben megőrizted az én épségemet...

Akkor odalépett Madárhoz és hetyke legényes kedvvel megfogta a zabláját és odavezette a nyitott sirhoz. Madár szemében is ekkor világosság gyulladt és megkönnyebbült, nyihogó tartással állott oda a sirhoz... forró lehellete lágyan permetező harmatot csillantott a fán:

Hangay János élt 45 évet...

S ekkor a sirok süppedő dombocskáin is remegés szaladt át és integetni kezdtek a korhadó és újfáju kis és nagy keresztetek egymás felé... Madár fülét hegyezve nyerített, megfeszített izmokkal, remegő orrcimpákkal figyelt... a levegő könnyű volt és izes, a nap kibukkant a mázsás felhők mögül, mintha most kelne a távoli végtelen síkság peremén...

A sirásó nehéz parasztarcán is megcsillant a látó fény — erős szobrász faragta meg ezt az arcot, de most látszott, hogy nem kőbe, ami halott, hanem a föld nyugodt, örök erejébe — megcsillant a bölcső mélyű fény, amint a föld rázuhogott Hangay koporsójára... a dübörgő földdel elvegyült az ő erős csirákkal lelkendező szava is:

És ne vigy minket a kistértésbe... most és mindörökkön örökké... Amen!

Vasárnap dél felé, csak megszólalt Égi Bikás András fátyolos szemű felesége a kis padon, ahol hajnal óta vártak:

Hallod-e András?! !

Hallom... készülj föl Eszter!

Készen vagyok, András.

Akkor megyek a ládáért.

Menj, András!

S mintha az őszi tájon lobogó fáklyák máglyája gyulna, véresen és elkínzottan lobbant fel a nap, de a sáros uton maga előtt vezette a vask lovát, akinek egy falábcsonk mutatta a láthatatlan utat...

Arányi Jenő:

A sürgöny

— Nézz rám, fordulj felém, simogassad meg az arcomat és tedd a fejemre a kezéd, az áldó kezéd, mondd: megbocsátok ennek az asszonynak, mert sokat szeretett... Vagy taposs el, rugj meg, nevezd gyalázatosnak, rongynak, hadd halljam a haragod szavát és zugjon el a fejem felett az a vihar, ami ilyenkor felkorbácsolja a férfi lelkét, nyisd fel a szemed, hadd lássam benne a lesújtó villámok cikázását vagy a megbocsátás szivárványát, de tudni akarom... könyörgök, adj valami jelt, ne kergess a halálba... megölsz, ha haraggal kergetsz el magadtól... Nem félek a haláltól, de nem szívesen halnék meg úgy, hogy a koporsómba vigyem magammal a gyűlöletedet, a megvetésedet... legalább annyit mondj, hogy megértesz és megbocsátasz...

Semmi válasz. Kovács lehunyt szemmel fekszik a pamlogon, az asszony a sirástól eltorzult arccal térdel előtte, csókolja a kezét, a ruháját, de ahhoz a merev archoz, azokhoz a makacsul lezárt ajkakhoz, a halálos örökkévalóság képéül lecsukott szemekhez nem mer nyulni se a kezével, se a szájával. Kovács hallgat, a lélekzete mély és szaggatott, a szíve ott dobog fenn a torkában, már úgy érzi, hogy egészen felfelé kuszik, hogy már elzárja a légcsövét, meg fogja fojtani a saját szíve... Hallgat, a két keze ökölbe szorul, szorul olyan mélyen és erősen, hogy a körme felvérzi a tenyerét, de hallgat és pillanatok alatt végiggondolja az egész komédiát, ami most határozott fordulattal érik tragikumba... Azt hitte, tul van az élet ugynevezett szerelmi örömein, akkor hozta eléje a véletlen ezt az asszonyt... Futó ismeretség, néhány óras együttutazás, beszélgetés. Komoly uriasszony, nem kaland. Nekem itt át kell szállnom... igazán kár... az ember olyan örömmel beszélget hozzávalókkal... az uram? sajnos... nem értjük meg egymást... rideg ember... nem érdekli más mint a hivatala, a gazdasága... kezét csókolom... jó utazást..." Ennyi.

Azután jött egy képeslap, azután még egy, de ezen már ott volt a cím is, hogy hol és hova lehet megköszönni a kedves figyelmet, azután jött egy levél meg még egy levél, végre özönével jöttek és mentek a levelek, egyre melegebb, egyre vágyakozóbb írások. Szerelmes levelek: már az első pillanatban tetszett nekem... ha én ilyen asszonyt kaptam volna...

ha az én uramban csak tizezredrésnyi megértés lenne... Szerelmes levelek.

Szerelmes levelek, izzó irások, amelyek lázas terveket hoznak, visznek, találkozásról beszélnek ezek a levelek, együttlétről, közelebbi ismerkedésről és lassan, szinte észrevétlenül csókok lopakodnak a levelek végére és tegeződés a sorok közé, vágyakozó odaadás és epekedő reménykedés. Szerelmes levelek...

Közömbös kis város szállodai szobája, ahonnan pár nap mulva úgy utaznak el, északnak egyik, a másik délnek, akár az ismert sanzon két verebe, de az ördög nem alszik, jönnek a levelek és mennek ezentul a levelek, szerelmes levelek.

Szerelmes levelek és ezekben egyre több őszinte szó... Van egyáltalában őszinte szó a szerelemben? a szerelmes levelekben? Minden szerelmes ember hazudik, külömb akar lenni legalább a leveleiben, mint aminő, finom és gyengéd, epekedő és tiszta, a kiélt szoknyavadász éppugy „egyetlen” szerelméről ír, mint a nő, aki... Szerelmes levelek, bohó levelek, a képzelet színes hazugságai, délibábos látomásai ezerszeresítik a valóságot, de az vessen követ rájuk, aki jobb, hiszen a szerelmes levelek, az illúzió káprázatos tűzijátékának rakétái, a lelki sztratoszférákat kutató lelki léggömbök... Szerelmes levelek. Jönnek és mennek, újabb találkozóról álmodoznak és minden negyedévben, ritkábban, vagy sürűbben ott a találkozó az ismeretlen kis város egyszerű szállodájának ugyanabban a szobájában. Ez tradíció, ez kedves és... és most egy kis kisiklás történt, egy véletlen elszólás csuszott ki Éva száján, pár szó, amit... igen, amit kénytelenkedetlen hosszú vallomás követett...

Egy véletlen elszólás, ami úgy villant át valami tréfás mesén, mint könnyű lepke szárnya átlibben a napsugaras kerten de a gyűjtő vagy a pajkos gyermek hálójában megakadva vergődik... Valami históriát beszélt Éva, egy tréfás, mókás este történetét, amikor egy fiatalember... igen, az a fiatalember azt állította magáról, hogy ért a szuggeráláshoz és mindenkiné a szeméből kiolvassa a multját, ezért bohókásan azzal fenyegette meg a lányokat, hogy aki valamiben bűnös, az ne nézzen a szemébe... Nevetve mondta az asszony: — Pedig csak azután kezdtünk bűnözni...

Hát jól van, ezen át lehet siklani, de valami szálka megakadt ez ember lelkében, „azután kezdtünk bűnözni”... ez gyakorító kifejezés... ez nem azt jelenti, hogy hát igen, bűnbe estem... ez bűnözést, a bűnök sorozatát jelenti... de hát hogyan? mikor? hogyan? a férjhezmenetel előtt...? Nem. Kovács nem volt álszent, eszébe se jutott elítélni a kedvesét, aki ime most vele... ezer mentség ellenére mégis csak... igen, bűnözik, gyakorító jelentőséggel... de hát mégis ugynevezett urileány... „kezdtünk bűnözni...” elkezdték és folytatták, de kik, hol, kivel vagy kikkel...? A napfényes ucca egyszerre

elhomályosult a multra való oktalan féltékenység felhőjétől, félbeszakították a sétát és visszamentek a szobájukba. Éva valami szorongást érzett, tréfákat mondott, szakadatlan beszéddel, hízkeléssel igyekezett eloszlatni azt a szinte szemmel látható, érzékelhető felleget a kedvese homlokáról, a szorító hálót leszakítani vagy finom kézzel lehántani, gyengéden lefejtetni a lelkéről. Mikor már a lépcsőn voltak, nyitott szemmel káprázatos látományt látott, a zöldszemű férget, amint rágja, tépi a férfi szívét és akkor nagy elhatározás fogant meg benne: most mindent el fog mondani... és ugyanakkor Kovács is arra gondolt, hogy most ki fogja vallatni... Ki fogja vallatni, de nem bíraskodni akar, nem lesz ítélőbíró, csak éppen tudni akarja... igen, hiszen tulajdonképpen semmi köze hozzá, de ismerni akarja minden vonatkozásában... tudni akarja... látni akarja, szereti-e annyira, hogy mindent bevalljon... nem vonja felelősségre semmiért... mit bánja ő, mi volt azelőtt... csak éppen... hát igen... hiszen most egészen őt szereti és akkor... még nem ismerték egymást, nem tartozott hűséggel...

És a szobában az asszony kérdés és kérdés nélkül vallani kezdett. Gyónni. Ült az egyik karosszékből és beszélt. Az ember eleinte szemben ült vele, azután felugrott és járt le és fel a szobában az ajtótól az ablakig meg vissza, pontosan, akár az óra ingája. Egyik óra a másik után. Éva még mindig talált elmondani valót. A gyermekkoránál kezdte, ott, amikor az iskolában a pajtásoktól szerzett homályos sejtéseken keresztül hogy leste éjszakánként a kishivatalnok szűk lakásában a szüleit, hogy kezdett később forni a vére, félt a férfiaktól, mert érezte, hogy nem tudna ellenállni nekik. Minél fejlettebb, minél érettebb lett, annál hevesebb vágyak gyötörték, hajtották az ismeretlen felé, amíg... igen, amíg megtörtént és azután... azután jöttek mások, a férfikomizság körülvette, elkábitotta. Szabad prédának tekintették, kiismerték a hajlandóságát és visszaéltek vele. Tulajdonképpen soha szerelmes nem volt, azt hitte, a szeretkezés maga a szerelem, egy csomó keserű csalódás után se ismerte ki magát abban a kaoszban, amit szerelemnek neveznek és ahogy mondta, ahogy egymásután jött a szó a szájáról: „...azután az övé lettem... azután a magáévá tett... azután addig könyörgött, hogy nem birtam megtagadni tőle magamat... erőszakoskodott, botránnyal fenyegetőzött...“ Zsongott, mint állandó refrén a sok vallomás, a férfi pedig csak rőtt a szoba hosszát hang nélkül, egyre jobban nekicsüggedve, a szerelmes pokol forróhídeg lázában, azután, mikor már a házasságánál tartott, akkor végigfeküdt a pamlagon: hála... talán már vége... Nem, nem volt vége, utálta az urát, a száraz, pedáns embert, a minden gyengédség nélkül csak evő, ivó, alvó, dolgozó és csak néha, muszájból szerető gépet. Mindig volt valakije, közel vagy távol...

Szálltak, röpködtek a szavak Éva ajkáról, mint bujálkodó

verebek egyik háztetőről a másikra, néha le az ucca porába. Kovács mégis úgy érezte, mintha selymes, fehér galambszárnyak legyezgetnék a szívét, a lelkében a buggyanó hangok mint ezerszinű kolibrisereg villózott. Szerette, szereti. Szereti... szerelem... egészen tisztán látta, hogy alapjában minden szerelem valami önszuggestálásból fakad, növekedik és virágzik ki, amint az első vágyakozáson tulterjed, tudta, hogy a hiuság permetege öntözi a gyenge palántát, az akarás kapálja, gyomlálja és soha nem hitt az ugynevezett „meglátni és megszeretni pillanat műve volt” mesében... Hiszen lehet, hiszen előfordulhat, hogy a pillanatnyilag fellobbant megkívánás tartós tüzzé erősödik, de az igazi szerelmek nem születnek, hanem lesznek... Ki gondolt volna arra, amikor először látták egymást a vonatban, hogy... olyan természetesnek látszott, hogy egy óra múlva már csak elmosódó emlék marad bennük a másiktól: „találkoztam a vonaton egy kellemes uriemberrel...”, „együtt utaztam egy csinos, nagyon bájos és kedves asszonykával...” Kész, vége. De azután jöttek a levelek, szerelmes levelek... Jöttek a cifra szavak, a távolban sokkal könnyebben kiszakadó panaszos sóhajok, eleinte rejtett, azután nyílt célzások, levelek, szerelmes levelek... Azután az édes, varázsos tervezgetések, hogy lesz, mint lesz, hol lesz és milyen lesz az az első találkozás, amikor illatos, édesszagu, bársony szirmu rózsává nyílik a dédelgetett bimbó... És jöttek a levelek, jöttek a terminusok és elmúltak a mindent feledtető napok, akár csak pillanatok lettek volna és soha eddig egy zavaró szó, egy célzás vagy egy kérdés, ami megzavarhatta volna a boldogságukat, csak most, az az átkozott, véletlenül kiejtett tréfás mondat:... „pedig csak azután kezdtünk bűnözni...” Küzdött önmagával, a legbelsejéből feltörekvő nyárspolgári erkölcs hajszolva, hogy rugjon bele, hogy kergesse el magától, hogy vágja az arcába a legsúlyosabb sértéseket és akkor... akkor szorosabbra fogta az ökölbesorított kezét, hogy ne nyíljon simogatásra Szereti...? Fél, hogy elveszíti. Ha ez szerelem, akkor hát igen, akkor szereti... Éva kifulladt, érzett a beszédében, hogy keresgél az emlékei között, kínos gonddal kutat magában, mit kell még meggyónnia, már nem beszélt olyan folyékonyan és Kovács úgy érezte a behunyott szempillái mögött, hogy valami még jön, valami, amit szeretne elhallgatni, de a nagy tisztulási láz készíti az elmondására. Valahogy úgy érezte, hogy fogytán van az asszony őszintesége és furcsa hasonlat jutott az eszébe: utleírásokban olvasott tisztavízű, csörgedező patakokról, amelyek egészen észrevétlenül tűnnek el a sívó homokban... Éva vallomása ilyen csermely volt, akármennyire sok volt is a szennyes benne, tisztává, üdítővé varázsolta azzal, hogy ennek a csobogó forrásnak a vizével a maga lelkét akarta tisztává mosni, megszépítette, kíváncsiságot tett a megtisztulásra való nagy igyekezet, az a szándék, hogy a lelke min-

den leplét levette megint fehéren álljon a szerelmes előtt vagy belekárhozzék.

— Ha elüzl magadtól, meghalok... nem leszek öngyilkos, de meghalok vagy elpusztulok, mert elemészt a kétségbeesés... még csak azt sem mondom, hogy érted, hogy a szerelmedért pusztulok el, hanem elsorvaszt a keserűség, a kétségbeesés amiatt, hogy... hogy annyira bűnös vagyok, még a szerelmem se tud megbocsátani... még ő se talál mentességet a számomra... Ez minden... most várom, hogy ítélkezzél... eltöröd-e és a lábamhoz vted bírói pálcádat vagy... azaz még nem... még mondani akarok valamit... nem bírná el a lelkiismeretem... mikor először találkoztunk... mikor először utaztam hozzád...

A férfi ideges mozdulatot tett, alig észrevehető borzongás futott végig a testén keresztül vagy talán csak a lelkén, most szeretett volna felordítani, hogy:

— Hagyd abba! ne mondj semmit! ha megölne a kíváncsiság, akkor se akarok többet hallani... ne feszítsd a végsohig... elég! Sok! Nem kell a vallomásod, hagyta volna meg a belédvetett hitemben... hallgass!

De nem volt ereje hozzá, szinte magatehetetlenül feküdt és piszkálódni kezdett benne, egyre erőteljesebben gerjedt fel benne a férfihiúság, hogy ime, senkit még ennyire nem szeretett, hozzám a lelke fűzi... gyón, tisztul, levet magáról minden képmutatást, akár a szennyes ruhát... és az asszony beszélt, lázasan, magarettenséssel beszélt:

— ...mikor az első találkozóra utaztam... kiszálltam egy közbenső állomáson, ott várt rám... el akartam bucsuzni tőle... együtt töltöttünk egy napot... Most taposs el vagy áldj meg, tedd a kezéd a fejemre és zúzd össze vagy vond magához... tégy, amit akarsz... de esküszöm, hogy azóta senki... soha... még gondolatban sem...

Kopognak az ajtón.

— Sürgöny van itt kérem, nem az uraságoknak szól?

Kovács felugrik, idegesen nyit ajtót és kinéz.

— Én Kovács vagyok és sehonnan se jöhet sürgöny a nevemre...

— Bocsánat, de más vendég nincs a szállóban... nem tudtuk uraságod nevét, ez a távirat Keben névre szól...

Az ajtó becsukódott, a postás elment, a szobában dermedt csend. Éva viaszfehéren ül a karosszékekben, a helyzet kínos, irtózatos. Az ura neve Kelemen...

Egy mozdulat kell csak, egy hang, egy megvonaglás vagy egy sóhaj, nyomban kipattan a mindent felgyújtó villamosszikra, amely lángbaborít, elpusztít mindent: hitet, boldogságot, reményt, bizalmat, szerelmet, mindent, megértést, méltanyosságot, vágyat, gyengeséget és mindent. A nyomában pedig csak romok, üszkös lélekfoszlányok, szívcserepek maradnak és mélységes, feneketlen gyűlölet, utálat...

— Honnan és kitől jött az a sürgöny?!

Felsikoltó, csukló sirással omlott össze az asszony a székben, a két tenyerébe hajtott feje rázkódott a hideglelősen reszkető sirástól és Kovács félszeg tévovázással állt előtte. Hirtelen eszébe jutott, hogy nini, milyen furcsa, Éva tegnap csodálkozva nézegette a szoba ajtaján levő tábiát: nézd, milyen buta vagyok, már hanyadszor vagyunk itt és csak most tanulom meg a hotel nevét... Tudta, hogyne tudta volna, hiszen a legutóbb is megírta neki, hogy talán nem is jöhet, akkor hajtasson a Krompacher-szállóba, ott várjon reggelig, akkorára vagy megjön, vagy értesíti... Mi ez? Előrelátás, hogy ne maradjon egyedül, ha esetleg tényleg nem jöhetne...? Mi ez...? Ki ez az asszony, aki így... aki ilyen nyiltan, ugyszólván a szemeláttára... bestia... hogy sir... ezt nem lehet nézni... nem bírja a siró asszonyt, de mit?... mit csináljon?... legalább kérdezte volna meg, hogy honnan... abból talán kiderült volna valami... most itt áll a homályban... igen, hiszen, már majdnem egészen sötét a szoba... és itt ül ez az asszony és sir... siró asszony a sötét szobában... ha festő lenne, ilyen címet adna valamelyik vásznának... dehát... nem, ez egészen bizonyosan kicsinált dolog... Éva nem is kíváncsi arra, mi lehet a sürgönyben... előre megállapodott valakivel a csonka címzésben... Kelen, hotel Krompacher... ha megjön a kézbesíthetetlen értesítés, akkor már tudja azt is, mi van benne... az asszony sir és ő itt áll, mint egy tanácstalan, tehetetlen gyerek... mint egy báb... fajankó... és szereti... szereti és érzi, hogy nem tud lemondani róla...

— Honnan, kitől jött az a sürgöny?!

— É... én... nem tudhatom... és... esküszöm, hogy ne... em ne... nekem jött... nem tudhatja senki, hogy itt vagyok...

Sirós csend. Éva vállai vonaglanak a nagy sirástól, a méltatlankodó felháborodás zokogásától:

— Én nem tudom... nem tudom... miért nem kérdezted meg?

Igen, miért nem kérdezte meg?! Ezt már Kovács is tudta, hogy meg kellett volna kérdezni-e, akkor tudna mindent... akkor tudna talán valamit... de aztán? Mi lenne aztán? Szakítás, botrány vagy nem, botrány semmiesetre, de szakítás és keserűség és a boldogan kiszámított egy hétből csak egy örökre fájdalmas nap... szereti... megcsalja? szereti... álmok, gonosz, buja, féktelen...? szereti... szereti, szereti! Minden bizonytalanságon innen és minden bizonyosságon túl szereti és nem tud, nem akar lemondani róla, különösen most, a vallo-más után, amikor mint a bűnbánó Magdolna... hm... bűnbánó? Magdolna? Inkább azokra a Magdalénákból rövid Lénikké váltakhoz hasonlít... lemondani, most? azt nem! pedig ha megbizonyosodnék, akkor már hiába, hiszen a pipogyasága miatt Éva szemében is nevetségessé válnék... hiszen talán még egy férj se... a mai nap után... a gyónás... ez a sirás...

Lassan felnyög az asszony:

— Ha nem hiszel nekem, eredj vagy telefonálj a postára, kérdezd meg, honnan jött... Nem, ezt nem, inkább hisz... a tövis beletört a lelkébe, de talán majd... az idő, a nagy szerelem talán majd kihuzza és beheged a seb... hiába, tulságosan ideges ma... nem is csoda... tegnap az a harc a szabadságért... most ez a vallomás... ez a rettenetes, szakadatlan sirás...

— Kis Szívem, na ne... ne sirj... hagyd abba, szeretlek, nagyon ideges vagyok... ne sirj, hiszek neked...

Magához ölelte az asszonyt, hogy lecsókolja a könnyeit, amiknek nyomát se találta és Éva boldog, megnyugodott nevetéssel nézett a szemébe.

Emlékezés

Sv. Stefanović

Emlékszem reád Kedvesem,
Valahol a szemem már látott,
Mikor álmomban megkivántam
Átélni az egész világot.

Emlékszem reád kedvesem
Éreztem érted már gyötrelmet
Mikor végtelen vágy ölén
Átélni vágytam a szerelmet.

S emlékszem s tudom Kedvesem
Hogy újra elém hoz az álom,
S kereslek örökön tovább
Mikor utolér a halálom.

Ford.: Ambrus Balázs

Öregek

A kisvárosi kávéház egyetlen termében, a két öregur, István és Mita, már szedelődzködött. Fizettek és megindultak. Megátalkodott szokásu emberek voltak, akik évtizedek óta a megszokott asztalnál megvitatták az élet sok apró céljait és óvatosan elkerülték a közelükben leskelődő halál említését. Az apró célok előttük mindig nagyoknak látszottak, mert a kicsiny ember mindig eltulozza az élet értelmét és azért a két öregur gyakran egész lélekkel és vibráló idegekkel vitatkozott egy-egy világrengetőnek gondolt kérdés fölött, mialatt a föld változatlan egykedvűséggel végezte százezeréves forgását és a halál ugyanabban a percben millió lény céltkereső öntudatát eloltotta. István és Mita pedig tovább vitatkoztak.

Nyugalmazott pénzügyi tisztviselő volt mindakettő, kora ifjúságukban kerültek a kis bánáti városkába és pályájuk szinte párhuzamosan haladt egymás mellett. Sorsuk és életmódjuk azonossága bizonyos testvéri érzéseket ébresztett bennük egymás iránt, sőt mintha a kettejüket egyszerre elintéző sors az idők során külső hasonlatosság dolgában is összehangolta volna őket. Hozzá még mindakettő egyforma orrcsipetet is hordott, amelyen a fekete zsinór is ugyanabban a kecses ívben tűnt el, egyiknek a jobb, másiknak a bal füle mögött.

Amikor kiléptek a kávéházból, a szemközti templom toronyórája éppen tizet ütött. Szép őszi este volt, a hold e pillanatban mosolygó ábrázattal pont a torony csucsa fölött helyezkedett el, mint természetes közvetítő a földi sóhajok és a mennyei boldogság között és a csillagok hűvösen ragyogtak bele az éccakába. A tér egész szélességében kőcsipkébe fagyott mozdulatlansággal a megyeháza terpeszkedett, homloka közepén a kivilágított óraszemmel, amitől olyannak tűnt, mint valami mesebeli szörnyeteg, amely ezzel az egy darab szemmel a homloka közepén kérlelhetetlen szigorral őrködik a kisvárosi erkölcsök fölött. A térbe torkolló főucca egyik oldalán ábrándozó villanylámpák világítottak az aszfaltra és az aláhulló fénykört szinte megzavarta az az egy-két kósza lény, akik ilyenkor még jónak látták a kisvárosi egyszerű életet még éccaka is folytatni.

— Nem ér az egész élet egy fabatkát se — szólalt meg István. — Negyven év óta mindig ugyanabban a városban. Hegy nincs, völgy nincs, az emberek egyformák. Hát igen, a család... a lányom, neked meg a fiad... De semmi változatlanság. Uniformisban jár itt az idő, én mondom neked. Amikor én még otthon éltem Erdélyben, más volt akkor minden.

Mita indulatoskodott:

— Már megint kezdted? Nincs igazad. Láttam a te erdélyi

havasaidat. Nem mondom, elég szépek, de azért nincs szebb a bánáti szántóföldeknél. Az ég is kékebb itt, meg a lélek is nyugodtabb. Te sohse vagy megelégedve. Azt is csak azért mondtad, hogy vitatkozzál megint.

— Nono — dohogott a másik, — azért mégis csak az az igazság, hogy hegyes vidéken mélyebb a tekintet és pezsgőbb a vér. Az alföldi nap kiégeti az emberből az indulatot és lustává teszi. Por, por, csupa por, eltemeti idővel még az ember lelkét is.

Szép csöndben tiptegtek tovább és kölcsönösen kialakult bennük az a konok elhatározás, hogy a másiknak sohasem lehet igaza. Egymáshoz forrt öreg embereket gyakran ez a kölcsönös ingerültség kapcsol össze egy életen keresztül.

— Azt mondom én neked, — folytatta most Mita —, hogy a ti Petőfitek nem hiába volt szerelmes az Alöldbe. (Titkon örült neki, hogy most a másik arzenáljából való fegyverrel üti agyon ennek az igazságát.) Látod — tette hozzá gyorsan, hogy a másiknak ne legyen ideje az ő döntő érvét megcáfolni —, Petőfi, az aztán a nagy költő!

— A világ legnagyobb költője! — mondta ki a szentenciát István és támadó tekintettel lesett oldalt Mitára, várva az el-lentámadást...

— Ha Jaksity Gyuró nem lett volna a világon, — vágta rá tempós nyugalommal Mita. — Mindenesetre bizonyos, hogy mindakettő alföldi ember volt.

A patikához érkeztek, ahol ősidők óta hazafelé tartó sétájukban meg szoktak állni. Ezt most is megtették, egymás felé fordulva és villogó szemmel lesték egymás mondanivalóit.

— Hát persze, — dünnyögött István, — te azt hiszed, összedől a világ, ha egyszer nem neked volna igazad. De ez azért van, mert elfogult vagy.

— Már mint hogy én vagyok elfogult, — nevetett fel gu-nyosan a másik. — Te pedig nem vagy az. Hiszen minden szá- vaddal elárulod, mennyire szerelmese vagy a fajtádnak!

Megint megindultak. Mita folytatta a csendes vitatkozást:

— No, no, azért nem kell haragudni. A vér nem válik viz-zé. És két különböző fajtához tartozó ember sohasem tudja egymást egészen megérteni.

— Már mért ne érthetné meg egymást? — heveskedett István. — Egy istennek vagyunk a gyermekei mindnyájan. De ezt te sohse fogod tudni megérteni.

— Lárifári, — legyintett a másik. — Te is csak úgy mon-dod ezt. — És amikor látta, hogy a másik szemében már in-dulatosan villog a válasz, gyorsan és végső tromfként hozzá-tette:

— Hát el tudnád például képzelni, hogy a te Ilonka lányod meg az én Dusán fiam... Ugyan, öregem!

— Az más. Az egészen más! — vágta rá gyorsan a másik, de nem indokolta meg nézetét.

Mita megleégedetten nevetett magában. Most megfogta a másikat, most aztán igazán megfogta, mert lám, most már nincs egy vitatkozó szava sem. De István egy idő múlva megint megszólalt, mint aki csak most lett kész a gondolatával:

— Az egészen más. Mert minden fajtának megvannak a maga külön szokásai, erkölcei, érzelmi világa. Ezeket aztán igazán nem lehet áthidalni. Ezért nem lehetséges, hogy az Ilonka meg a Dusán...

— Mindegy, hogy miért, tény, hogy nem lehet, no!

Valaki a kihalt uccán szembe jött velük és mélyen megemelte a kalapját. Verő Béla volt, a helybeli aranyifjúság ismert tagja.

István utána kiáltott:

— Honnan, Béla?

— A „Három vadász“-ból. A sportbálból. Nagyban folyik a mulatság. Ott van Ilonka is. — És sietve tovább haladt.

A „Három vadász“-c. földszinti helyiség az egyik mellékkucában terpeszkedett el nagy hosszúságban, egy nagy és több kisebb mellékhelyiséggel. A két öreg halk totyogással befordult ebbe a mellékkucába, mert abban az irányban kellett hazamenniök.

Az égen ormótlan, szakadozott felhők lomha és ügyetlen mozgással fogósdit játszottak, elébe kerülve a kíváncsi csillogoknak, amelyek pedig oly szívesen vizsgálják a kisvárosi éccaka jelentéktelen eseményeit. Talán pletykálnak is egymás között, csak úgy, mint odalent a keringő, apró, muló emberkék.

Közelébe érkeztek a „Három vadász“-nak, ahonnan zsvaj, láрма és a zenekarból kiharsogó szakszofón méla, öblös szólama csapott ki az uccára.

— Jó volna mulatni egyet! — mondta rá tréfás huncutsággal Mita.

— Akkor se veled! — vágta rá István és utána még néhány értelmetlen szót dörmögött maga elé.

Éppen a „Három vadász“-nak egyik belülről világított, kisebb szobája mellett haladtak el. És ekkor különös dolog történt. Az ablaküvegen a függöny mögé bujva, két fej árnyéka rajzolódott ki. A két fej mind közelebb került egymáshoz és most... most két vágyódó száj tapadt egymáshoz, forró, nagy és bensőséges csókban.

A két öreg megkövülten megállt. Itt nem lehetett kételkedni. A vigyázatlan csókolódzó pár Ilonka és Dusán volt.

Ekkor Mita öklével nagyot ütött az ablaküvegre és a két fej most ijedten széjjelrebbent. István egy pillanatig zavartan állott, aztán öklével még nagyobb ütött az ablakra.

Aztán széjjelváltak. Az egyik dűnnyögve az ucca ugyanazon oldalán maradt, a másik félhangos mormogások között a másik oldalra tipegett.

Gál László :

Anci

Nem olvasta Freud álmelméletét soha.

De szeretett végigterülni az ágyon és nézni becsukott szemekkel a sötétség fantasztikus rajzait. Arcokat látott, amelyeket kívánt; arcokat, melyeket gyűlölt; arcokat, melyeket sohasem ismert.

És álmodozott.

A középkort szerette. Páncélos, lándzsás vitéznek álmolta magát, soktornyú vár hatalmas urának. Gőgös nagyur volt, végtelen birtokon végtelen hatalmu. Kamrájában halomra gyűltek a kincsek, könyvtára értékes fóliánsokkal teli és hálószobájában alázatos odaadással várták a jus primae noctis rab-szolganői diadalmas urukat.

Máskor felfedező volt. Pompás hajóján győzedelmesen lengett lobogója. Térképet hozott Ausztrália ismeretlen ös-deiből. Zászlója első volt a déli póluson. Nem volt Afrikának tenyérnyi földdarabja, ahol meg ne vetette volna lábait. Kinát, Mongóliát bejárta. És a hatalmas ut végén hömpölygő tömegek ünnepelték. Páris, London, Róma tömegei. Kitüntetések. Rang. És szerelmes asszonyok...

Vagy... kis szigetet vásárolt magának. Buja, örökzöld sziget az örökkék tengeren. És nem volt férfi más a szigeten. Az egyetlen, a diadalmas him — övé volt a kis sziget minden asszonya. Anci is.

Igen, Ancy.

Nappal, ha leült íróasztala mellé és írta az örökkön ismétlődő unalmas számsorokat, akkor is Ancira gondolt. És, ha a kis vendéglőben nem jutott ujsághoz, akkor is Ancie volt minden gondolata. A korzó szépeit, a mozi primadonnáit Ancival hasonlította össze és, ha nagyritkán kínálkozott valaki hóbortos leány szürke legénylakásába... akkor is Ancy nevét suttozva hunyta be szemeit.

Ancy.

Nem Ancinak hívták, — Arianne volt a neve.

Tapsok, csókok és a színházi lapok forró kritikái között zajlott ragyogó élete.

Ancy párisi ruhákat viselt, észbontó párisi parfümökkel öntözte fürdővizét és autója remeke volt a gyárnak.

Andor nem volt még túl kicsiny városán, nadrágja rojtos volt és összehuzott vállakkal sietett reggelenként az irodába. Gyalog.

Anci sztárgázsit kapott.

Andor néhány száz dinárt.

Anci szerelmi botrányaitól hangos volt a sajtó.

Andor nem jutott túl a husz dináros szereiméken.

És mégis szerette. És mégis az övé volt. És mégis, alázatosan és szerelmesen osont ágyához és mégis és egyedül Andort szerette.

Anci képeivel tele volt a fal. A diadalmas Kleopátra. A ragyogó testű Salome. És Ancié volt minden kép, amely a lapok hasábjairól, a kirakatok csillogó üvege mögül, eljutott valahogy ebbe a kopott legénylakásba.

A többi pedig elhozták az álmok.

Nappal sápadt, szomorú fiú volt Andor, de este kigyuladt az arca, de éjjel mosolygó nagy álmódások köszöntöttek. Férfi, diadalmas férfi volt éjjel a vézna kis könyvelő és aki nappal alázatos vanszerencsémekkel üdvözölte a kisváros pocakos tekintélyeit, éjjel uralkodókat fogadott hódolatra.

Multak az évek.

Gépiesen végezte munkáját, úgy, ahogy husz éve mindig. Nem ment előre, nem ment tovább. De tartották és elsején megkapta kis fizetését. Élhetett, álmodozhatott tovább. Sajnálták kidobni ezt a gyenge, kopott, öszülő emberkét, aki olyan csendes volt és olyan kevéssel beérte.

Háború, konjunktúra, világválság elsuhant felette. Az egyik nem vitte fel, a másik nem dobta le. Hiszen, még por szemnek is kicsi volt.

És álmodozott.

És nagy szenzációra ébredt egyszer a város. Arianne, az öregedő primadonna leszállt fővárosi trónusáról és vidéki turnéra indult. A kisvárost is programba vették és már festették is az új díszleteket az apró színházban és már készülődtek és már sugdolódtak a kávéházak sarkaiban a kisvárosi donhuánok.

Andor is készülődött.

Kikefélt egyetlen fekete ruháját, kemény ingmellét, galért, nyakkendőt vásárolt és a nagy napon minden megspórolt pénzét feláldozva, hatalmas látcsóval kezeiben, elfoglalta helyét az első sorban és várta Ancit, akiről csak ő tudta, hogy az övé már husz esztendeje és aki neki, aki neki, aki miatta hagyta ott a ragyogó nagyvárost.

És Anci kilépett a dobogóra.

Lelkes tapsok fogadták... aztán idegesen hallgattak el a tapsolók... hát ez az?

Husz év nagy idő, bizony.

A primadonna arcán, a szemei alatt, a hangján meglátszott... bizony meglátszott, hogy miért indult el a büszke fővárosból az apró vidéki házak közé.

És kezében remegett a látcső.

Ez az?

Ez az öreg... ez a kiélt... ez a sápadt komédiás...
Ez az?

És nem törődve senkivel és semmivel, felugrott helyéről
és pisszegő és nevető arcok között rohant kifelé... levegőre.
Azt hitte, rosszul lesz.

Aztán hazament. A falról letépte a képeket. Tüzet gyújtott a kis vaskályhában és könnyes önkínzással vitte máglyára a képeket, egymás után.

Fáradtan ült a tükör elé.

Hiszen... hiszen én is megöregedtem.

Lefeküdt és várta az álmokat. De nem. Hiába csukta be szemeit, hiába szuggerálta magának a régi, szép meséket.

Nem, nem tudott hinni az álmokban többé.

És többé nem is álmodott.

A gazdátlan világ

Jaj, itt de nagy készül!
Lángban áll a pajta,
világnak hét sarka.

Bógtünk, döftünk, döltünk,
biztunk a kuvaszba,
vacog most a farka.

No, most, hires kuvasz!
Seholse a gazda
s vonithatsz a napra.

Szép eszed kicsi lett!
Nincs, csak tűz hatalma
s minden: üzött vadja.

Széles az országot,
ki erre, ki arra,
Uristen sok barma!

Sinkó Ervin

IRODALMI SZEMLE

Novellák, antológiák

Bródy Sándor legszebb írásai. (Athenaeum, Budapest.) Heltai Jenő: Utazás enmagam körül. (Athenaeum, Budapest.) Hunyadi Sándor: Az ötven-
gős leány. (Athenaeum, Budapest.) Körmenyi Ferenc:
Tóparti muzsika. (Athenaeum, Budapest.) Élő ma-
gyar irodalom. (Harminc magyar író harminc novellája.
Athenaeum, Budapest.) Mai francia dekameron. (Nyugat,
Budapest.) Mai amerikai dekameron. (Nyugat,
Budapest.) Nobel-díjas írók antológiája. (Kál-
dor kiadás, Budapest.)

*

Alig tíz éve, hogy Bródy Sándor meghalt és hosszú ideig
ugylátszott, ő is azok közé fog tartozni, kiket haláluk után
már alig olvasnak. Az új magyar irodalom uttörőinek keserű
sorsa ez, az irodalomtörténet még feljegyzi nevüket, azután a
feledés nagy szűrkeségébe merülnek, holott évtizedeken át
olyan remekművekkel ajándékozták meg az irodalmat, melye-
ket gyermekek, fiatalok és meglett korú emberek egymást
követő generációja csodált. Bródy Sándor írásai már a
századforduló előtt jártak, megelőztek jelent, jövőt mutat-
tak, naturalista próbálgatásaiból léleklátó, emberi dokumen-
tumok izmosodtak, mindennapi életünk objektív tükre,
bajok, bűnök, nyomorok, égő indulatok exploziói, amelyekre
olyan szeretettel, melázással, fájdalmas sóhajjal emlékezünk,
mint az első cigarettára és az első hosszunadrágra.

Kerek egy negyedszázada, hogy az első Bródy regény a
kezembe került. Husvétii vakáció volt, rügyező, nedvdus áprí-
lis, az alföldi parasztváros alkonyi szellőjétől lomhán forgó
szélmalom egyhangú nyikorgása és az artézi kutak körül for-
golódó asszonyok vihogása zavartak meg a végnélküli olva-
sásban s amikor gyulladó szemekkel, kipirult arccal próbáltam
valakinek elmesélni, hogy mit is olvastam, úgy éreztem, mint-
ha magam előtt látnám az író, akinek egy újságból kivágtott

arcképét (szájában szivar, erős vállain galléros felöltő, széles kalapja alól kibuggyanó dus fekete haj) sokáig őriztem. S az első élmény után jöttek a többi Bródy könyvek, megannyi érzelmi háborgások, az életizgalom újabb és újabb étappeja, öntudatos írói botlások, mintha göggel, uri hidegvérrel, mint valami mindentől és mindenkitől független alkotó főur nevetve fordított volna hátat a matériának. S később, amikor először kezdtem Bródy könyveiről írni, itt ott közelébe jutni, egyszer félve, hebegve megkockáztattam megmondani: „milyen kár, hogy a legerősebb novellái nincsenek kidolgozva“, mire mosolyogva, szinte vállonveregetve felelte: „a fontosság, ami bennük van, akadályozott meg, hogy közben holmi művészi fogásokkal bibelődjem.“

Hatvany Lajos, a mult nagy íróit tisztelő és a ma hetvenkedőit kellő mértékre szorító, sulyban és formában egyformán nagyértékű esztétikus az egyetlen, aki Bródy Sándor halála óta megértő és követő nélkül küzd a feledésbe merülő író renaissanceáért s hogy munkája nem marad minden eredmény nélkül, annak közvetlen jele több diszkusszió, egyre sűrűbben jelentkező tanulmány és a mostani kötet: „Bródy Sándor legszebb írásai“, amely majdnem negyven év terméséből a legszebb Bródy-írásokat akarja a hálátlan utókor és a mindig újat kereső olvasó számára átmenteni. A novellákat, vázlatokat bevezető Hatvany tanulmány sok újat mond, ami alkalmas arra, hogy a közfelfogásban a halott író irodalmi jelentőségét átformálja, ami bár kezdettől fogva elismert, ma sem kellőképpen értékelt. Népszerűvé soha sem fog már válni, de minden jel arra vall, hogy „urhatnám és elpuhult belletristasága“ teljes megértésének ideje elérkezett. A „legszebb írások“, mint fentebb mondtuk, novellák és regényírói, évtizedekre kiható nagy szinpadi sikerei (a Tanitónő, a Dada) mellett is, azt hiszem, ez igazi írói terrénuma. Jelentős újságírói, publicisztikai szerkesztői (Fehér könyv, Jövendő) munkássága különben is erősen igénybevették, sokat és szépen is élt, kevés ideje maradt volna nagyobb kompozíciókra, de a novella, a regényvázlat sokszor félelmetes lehetőségekre mutató erőpróbái tehetségének. Regényeiről ő maga mondja a legkeményebb kritikát. „Regényeimet csak félig mertem megírni becsületesen, a másik felére nézve pedig kiegyeztem a gyengébb közizléssel, más egyéb emberi gyarlandósággal, amelyekben nevezetes szerepe van a mások és a magam hiúságának.“ A novellában, a vázlatban mindent eltudott mondani, amit akart és mindig úgy, ahogyan akarta. A diákélet küzdelmeiről, szomorú és vidám intimitásairól írott novellái (János és a barátai, a megdöbbenően mély realitású Jisbi Bénob) az igazi emberi érzés minden szuggesztív erejével íródtak és oly egyedülálló kincsei a század fordulóján beérett magyar novellairodalomnak, mint a „Dada“ drámai meséjét megelőző két rajza, (Maris dada; Erzsébet dajka lesz), amelyeknek paraszti milieujét, a falutól elsza-

kadt és a falut visszasíró érzéseit azóta sem írta meg ily tökéletességgel magyar író. „Egy csirke meg egy asszony“ című novellájában, egyike legutolsó írásainak, visszatér indulása forrásához: a naturalizmushoz. Érdemes és komoly kritikusi feladat az alig huszéves Bródy Sándor „Nyomor“ ciklusának kegyetlen, leplezetlen naturalizmusát ezzel a harminc évvel később íródott novella megbékélt, a nemes karrikatura vonalához érő, derűs naturalizmusával és közvetlen meglátásával egybevetni, ami az érett Bródy Sándor csodálatosan egyszerű és csodálatosan színes művészetének legfőbb kitevője volt.

Fájó, vigasztaló, lelket kavará, felejthetetlen írások a Bródy Sándor könyvei. Emberré kerekedett életünk költészetté, lírává magasztosított örök élményei. Mennyi hálával kellene tragikus alakjára gondolni és mily áhitattal követni szívárványos álmaiból életté szakadt, szívünkig érő embersorsait.

*

Kerek negyven éve annak, hogy Heltai Jenővel a könnyű, a pillanatoknak élő, őszintén, közvetlenül beszélő és cselekedő művészek, bohémek, furcsa figurák a magyar irodalomba bevonultak. Eleinte apró humoreszkek, tréfás versikék alatt keltett feltűnést „Elta“, majd az igaz, párizsias szellemű, derűs fintorra, meglepő pointera beállított novellák, bohózatok szerezték meg népszerűségét s az idő haladhatott, az izlés változhatott, sűrűvérű, tragikus hősök foglalhatták le az új természettudományi, filozófiai és szociológiai szemlélettől termékenyült irodalmat, Heltai Jenő megmaradt könnyelmű, vidám mosolyánál, keserűséget, haragot, tendenciát kerülő írásművészete nap sugaras, tarka mezőin, amelyen ma is gondtalan, az erény útjait nem éppen a legszigorubban követő vidám alakok keringenek, ha ugyan a mai élet gondja és árnya itt-ott ezt a vidámságot is kikezdte.

Heltai Jenő írói erényei novellistaerények, szindarabjai — igen sűrűn novelláiból írja — is novellisztikusak és a magyar irodalom diadalmas utolsó harminc esztendeje nemes értékei: novellái, amelyek a napisajtó kifejlődésével napiszükséglétté vált „Unterhaltungslektür“ színvonalától az új magyar irodalmat felszabadító prózává érett. Új kötetét, az „**Utazás enmagam körül**“-t is szeretetreméltó, üde lírai poézise jellemzi, amelynek a mindent megértés, a minden szenvedélyes kitörést lecsendesítő nyugalom legfőbb kitevői és aki még emlékezik korábbi bohémnovelláira, a pesti kávéházak filozófiájából felfakadt csufondáros, de sohasem csufolódó fintoraira, az ezekben az apró lejegyzésekben, kis rajzokban, novellákban újra meg újra igazolva látja azt a tételes igazságot, hogy Heltai Jenő novelláinak kedvessége, elméssége, az élet belső tüzétől csillogó férfiérzelmessége új irodalmunknak a könnyű, franciás

eleganciára törekvésének megnyilatkozása anélkül, hogy annak csupán gaminségénél vagy karcolatszerűségénél maradt volna. Itt van például két novellája, az egyik: „Léda ebédje“, a másik a „Szegény ember kocsisa.“ Az első mély meghatottságu párizsi Ady-émlékeken át irodalmunkban már hallhatatlanná vált drága Léda asszony diszkrét jelenségét eleveníti, egy montmartrei csendes mulatozás éjszakai emlékét és a kis, fiatal táncosnőt, akit Léda finomsága másnapi ebédre hív meg. Az egyszerűség, a szerénység minden bájával üde kis nőcske komoly estélyi ruhában, félszege, zavartan jön el, az éjszaka lángolása helyett bágyadtságot, fakóságot hoz magával és a lehangoztatás szinte fellélekzik, amikor tapintatosan, megértően elsiet. Maupassantnak voltak ilyen megfigyelései, ennyire örök témái, az éjszaka csillogásából a szürke nappalba hulló emlékfoszlányai, amit nem is lehetett volna más környezetbe plántálni, mint a párizsiba. Vannak bácskai történetek — Herczeg Ferenc fiatalkori írásai ezek — vannak erdélyi novellák — Petelei István elfelejtett kisvárosi tragikus rajzai fölé nem tornyosodhatott volna más vidék — így vannak párizsi novellák is, éppen a Heltaié, amilyeneknél párizsisabban sem Courtilenne, sem Capus nem írhattak. Megmerném kockáztatni, hogy az előbb említett „Szegény ember kocsisá“-t név nélkül jelentessék meg párizsi lapokban és kérdezzék meg az olvasók ezreit: ki írhatta ezt a novellát. Ezer frankot egy ellen... ezt a derűs, kedves, igaz franciaságtól duzzadó írást csak a legelsőrendű francia írók valamelyikének tulajdonítanák. Miről is szól ez a kacagtatóan drága pár sor? A hotel előtt hagyott fiákeros felkeresi utasát, az egész napi fuvart kéri, rendőrségre mennek s az ott kötött alku után pénztelen utasát vendégül látja, pertut iszik vele és hazaviszi. Valóság ez a kis írás, annál is valóbb, mert minden hangsúly nélkül, a legnagyobb egyszerűséggel van elmondva. Az író beszél, önmagát írja meg — „Utazás enmagam körül“ — azért írja, mert vele történt meg, semmi sem fontos tehát benne, csak lényének csendes humora, amin át egy kiegyensúlyozott, a közélet minden cirkuszától magát távoltartó, mélységesen jó ember valósága bontakozik ki s elég ebben a kis könyvben tovább lapozni, oldalról-oldalra tökéletesebb az arckép, az írónak sikerül a legnagyobb dolog: maradéktalanul közölni mondanivalóját.

Az egyik kis párbeszédben, a strandon verseket olvasó csinos hölgynek mondja az író: **„Költő az, akinek először jut eszébe az, ami azután mindenkinek eszébe jut és aki először mondja ki azt, amit eddig senki sem mert kimondani.“** Futólag olvasva, ezt a pár sort elmés apercnek vélnéd, holott mélységesen találó, jellemző önkritika s éppen ez az a nagy erény, a mindenkinek és mindenkinek szóló egyszerű érzés, ami Heltai Jenőt mindazok közül, akik ma magyarul írnak, megkülönbözteti.

Az első tünet, ami a gyors népszerűségig jutott Hunyady Sándor novelláinak, „Az öt pengős leány”-nak olvasása közben feltűnik, az a meleg részvét, az a kiapadhatatlan szeretet, amivel az élet esetseit magához öleli, gyakran száználmas figurái lelkük világába világít és mély emberismeretével érthetővé, sokszor szimpatikussá teszi oly vonásaikat, amelyekről beszélni egyértelmű a leleplezés. A leleplezés filozófiai magva az igazság eredeti funkciója, az élet jelenségeinek megjelenítése, érvényre juttatása és hogy mennyire az, azt ezek a novellák igazolják, amelyekben jó ösztönrel, tiszta, szinte keményen biztos impresszióval válik a visszataszítottak szószólójává, hogy belőlük bátran, sokszor érzelmesen elemezze ki az emberi fényt, az emberi psychét. Így válik emberivé, realis portrévá a két összenőtt ikertestvér, az amputáltlábu, kereken járó, kis faládájában ülő újságosrikkancs, így nő ki az anekdotából a Párizst papucsban, slafrokban megjárt falusi Pató Pál és ezzel a bátor érzelemmel áll a szegények, a kis cselédek mellé, akik különben egyetlen mesterének: Bródy Sándornak is megannyi novella, dráma modelljeiül szolgáltak. Pedig, ha még mélyebbről nézzük ezeket a novellákat, Hunyady Sándor írói lelkiismeretének gyökerei teljesen a polgári, a nagyvárosi irodalomból táplálkoznak, a napi, realis események, bajok bonyodalmaiból, az élet valóságképéből, abból az örök anyagból, amely erősen naturalista hajlandóságának látszik, holott semmi sem idegenebb tőle, mint a nyers, az objektív meglátás. Mégis a nyomor, a szegénység hagynak legmélyebb nyomot szívében és nagyon közelről láthatta meg, mert akármennyire is szereti az életet, novelláról-novellára ábrándul ki belőle. Itt van a szegény, állás nélküli munkáslány, akinek az éjszakai römicsatából megmaradt pár krajcárját adja, előttünk áll és szívünkbe remeg a tátrai hotel tót cselédleánykájának mindennapi tragédiája, a másik cselédé, a takaros székelyleányé is, akit bakaruhában hódított meg s aki magányos vásárnapok alkonyában úgy várja kékmántlis fiatal katonáját, mint negyven évig a keresztuton Kipling indus leánya a hűtlen angol bojt.

Jó író és mai elbeszélő Hunyady Sándor. Nem jár hüvösen, fanyalogva és fenhéjázva, hogy észre se vegye azt, ami élő és emberi. Jól tudja, hogy semmi sem megindítóbb, szomorubb, mint a vajudó, nyomorgó világgal szembeni feszültség, földi mivoltunk ezer fonáksága és ezért nem keresi a transcedenst, a merész írói gondolat horderejében fogant új irányvonalakat. Nem hirdet új szépségeket, új tanokat és nem is kísérletez. Számadásra készíti önmagát és lehiggadt mondanivalója tisztaságában már csak a bajt keresi, a válaszfalat szegény és gazdag, szomorúság és derű között. Ezt a falat ostromolja és amikor a tátrai szanatórium főorvosának ökle vad haraggal csap le a sportban edzett sífiu arcába, mert a halott kis cseléd emlékét egy buta kitalálással meggyalázza, ebben az ököl-

csapásban a polgári író lelkiismeretének bus magáraébredése, végtelen szájalma mutatkozik, az a szájalom, ami lehet ugyan öntudatlan is, de sohasem póz, sem kacérkodás.

Öszinte és tanulságos novellagyűjtemény ez a könyv. Vázlatossága, elnagyolt képei, monoton leírásai is tanulságosak, például az is, hogy két egymást követő novellában az emberi orra teljesen egyforma színei vannak:

„Az orrát rubintszerű kövületté változtatta a kitágult kis vérerek hálózata.“ (78 o.)

„Kékpíros erekkel átszőtt husdaganattá nőtt a gróf orra.“ (86 o.)

Ez is, mint sok más is, csak annak a jele, hogy a prózairó Hunyady Sándor, szemben a szinpadi szerző jól kiszámított, simára vasalt hatásaival, még nem jutott tovább igazi elbeszélőformájában, ahhoz, amire egy korábbi írása, a „Családi album“ környezetrajzában oly biztató jelekkel mutatott. De nagyon közel jár, hogy a salakból a sárból mossa ki aranyait, az emberi verejtékek szomorúságában megnemesedett magaművészetét.

*

Körmendi Ferencnek új könyve van, nagy regényei után egy vékony novelláskötet. Feltétlenül el kell olvasni, „**Tóparti muzsika**“ címét kötete utolsó novellájától kapta. A novellák az író írói mivoltának legbeszédesebb dokumentumai, egyben tanulságosan szép bűnei is. Ilyen bűn a Szomory Dezső lírai izzásában, az „Isteni kert“ érzékeny, áthevített, szinte extázisos görcsökig felfűtött hatásában fogant cimdó novella, amely a fiatal elbeszélő lírikus komplexumainak minden zengését adja. Az olasz tavak színeiben lángoló tája, kirándulók élményei a konkrétumok, ezek fölött áll a felhevült, világot járt fiatal ember, dobogó szívvvel, szíve reménytelenségével s ez melegíti a történet, a hegedűművész nő alakját is, akit lelke hurjai rezdülésével, feltörő zenei emlékei érzelmi kommentálásával, valóságos érzelmi kórossal kísér. „A tóparton, Cernobbio felől nagy csapat lány jött, fehérben, fátylakkal, virágosan és énekeltek. Ezt az éneket hallottam akkor is... nem tudom, hogyan magyarázzam most meg, persze hogy nem énekeltek akkor senki, csak a fejemben belül volt az énekszó... ő jött a part felé a hajóhídon és akkor nevettem, hangosan nevettem, mint egy bolond, nevetnem kellett, mert tudtam, hogy ő az“. Részleteiben laza kompozícióba van ez a nemes zenéjű novella öntve, de ennyi szint, szimfóniát még mélyebb hatású alkotás sem tűr meg. Ez a korán beérkezett író, aki a kar regénybeli feldolgozásán írja a küzdelmes ember mai életét, e szomoryasan zengő novellában zenei művész, rokona Jakobsennek, Bangnak, egy kicsit Hamsunnak is, akiket jól megolvasott s akiknek irodalmi félhomályait, hatásos pil-

lanatbani megakadásait, hallgatással vagy táji szépségekre utaló festéssel takarja. Szabad-e ennek az okos, érett, tetőtől talpig európainak megmutatkozott regényírónak a jakobseni nemes nyomoruságtól szárnyaszegett érzéki szerelem tépelődésére emlékeztető novelláját most közzéadni, mert hisz nyilvánvaló, hogy ennek fájdalommal oldódott finom szinte hangtalan muzsikája kezdő íróiségének, az élet felé tájulása, műhelydarab, amelyről az induló íróska maga sem tudja, mi lesz belőle, vers e vagy novella. Hagy idézzem feleletül Romain Rollandt: „Minden, ami van, muzsika. Csak hallani kell tudni.“ S a „Tóparti muzsika“ víziós látomása, ritmikusan váltakozó hangulata valóban muzsika, tisztán zenei érzékelésű képek finom összecsendülése.

S a többi novella? Az irodában megöregedett leány vágykitörése, a tönkrement pesti nagykereskedő új életprogramra készülődése, az egy napra magát diktátornak képzelő kispolgár letörése, merőben elűtnék ennek a címadó novella belső történésétől. Ezekben már a témát írja, az eseményeket, a cselekvényt, az alapgondolattal frappánsan egybevágó lelki kitöréseket, amelyeknek motivumaiban nincs semmi kivételesség, semmi rendkívüliség. Psychológiai elmélyedése, kitűnő érzéke a lélekiség válságaival szemben itt is szokatlanul éles. Különösen ott, ahol novellái polgári hőseinek lelki változását írja, azokat a körülményeket, amelyek e változásokat előidézik.

Aktuális társadalmi problémákról e novellákban szó sincs, s mint regényeiben, itt sem látszik egy csipetnyi a törekvésből, hogy írással segítsen a megalázottak és a megnyomorítottak helyzetén, ha ugyan témáit majdnem kizárólag a letörő polgári osztály köréből veszi is. Írói lényében ott lappang a sajnálat, a részvét, szívének sok melege, de tartózkodó, részletlátó művészetének idegesen finom ecsetje erőtlen a megrendítő képek festéséhez. Részletlátó, szinte tulzásba menő detaillista, mintha egyetlen célja az érzelmek kifejezése lenne.

*

Harminc magyar író, harminc novellája az „**Élő magyar irodalom**“ címen most megjelent antológia, amelynek gondolatát bizonyára a Malik-Verlagban annak idején kiadott orosz és német novella gyűjtemények nagy sikere váltotta ki. Azok az antológiák a válságokkal küzdő, vajudó, erkölcsi és esztetikai alapjában megingott lélek jajgatását, a fájdalom és a kétségbeesés gyökereitől felkuszált idegek minden vergődését hozták, fiatal orosz és német írók sirták el bennük könnyeiket, dalolták el dalaikat, amiket szívükben hordoztak és mert valamennyien az átalakuló ember sorstársai, az új ember hirdetői, kőhordókká váltak, hogy írásaikkal a bilincses testből, a rab-szolga lélekből szabad testet, szabad lelket formáljanak. Egy új épülő irodalom termékeny anarchiáját jelentették ezek

az antológiák, megannyi oly imponderabiliát, ami mind messze visz a mától az új próza felé, hisz új líra, új a zene, új a festészet, újja épül a színpad, lehetetlen tehát, hogy még mindig az a próza kísértse, amely zsibbadt nyugalomával, pettyhűdt várakozásával és kókadó hitével dugja fejét a homokba.

A legújabb magyar novellagyűjteménynek, a 30 író 30 novelláján túl, az orosz és a német antológiákkal semmi szellemi közössége sincs. Az „Élő magyar irodalom” névtelen szerkesztője — objektív kritikusa lehetett saját munkájának, ezért maradt névtelen — tökéletes betűsor rendben szedte össze azokat az írókat, akik Herceg Ferenctől—Gelléri Andor Endréig a mai magyar novellairodalom kiteljesült formáját, atmoszféráját, egyben eseménynélküliségét reprezentálják. Itt van a nagy gárda: Bíró Lajos, Heltai Jenő, Ignotus, Molnár Ferenc, Szomory Dezső, valamennyi régi, elfakult, jelentőségét veszített írással, egyedül a „Liliom” meséjét adó Molnár novella hat élő valóságos irodalomtörténeti bijouként. S a nagy „Nyugat” generáció: Kosztolányi, Laczkó Géza, Móricz Zsigmond, Szép Ernő, Tersánszky: tucatjával tudnának írásaikból válogatni, amelyek már már lezáruló novella korszakuk egyéni színét, művészi gazdagságát a magyar sorsközösségre ható dinamikus elgondolásait elevebben, erőteljesebben mutatnák. A manifesztáns novellisták: Kassák Lajos, Révész Béla, Szabó Dezső is megelégszenek a jelen rajzával, sem formában, sem felfogásban nem adnak újat, holott, ha befolyásuk volt írásaik kiválogatására, bizonyára adhattak volna határozott utmutatást, mely novellájukkal vallanak ma is művészi, világnézeti közösséget. Újabb elbeszélőink avantgardistái, akiknek írásaiból az emberbaráti, munkátestvéri önérzet minden korlát nélkül duzzadhatna, közreadott novelláikban ebből alig mutatnak valamit. Földi Mihálynak a hivatalnoki sorsot mutató novellája éppen a szolgálélek sivártalanságát ábrázolja, Kodolányi Jánosnak még vannak érzékeltetései a sok szerencsétlen bosnyák katonáknak muzsikáló diák gondjaihoz, de Körmendi Ferenc, Márai Sándor, Pap Károly és Zsolt Béla novellái nem nyílnak oly horizontokra amelyek valamit is adnának abból az etikussal, kiegyensúlyozott írói pszihéből, ami mégis hozzájuk esne a legközelebb.

Mégis, emeljünk ki a kötetből, a művészet minden raffináltságával, az invenció gazdagságával és elbeszélő eszközeik játékoságával kimagasló néhány novellát, amelyek a bennük élő emberfigurák lelki élményeivel, az érzékeny idegrendszerből a fantasztikum felé lebegő, tartalommal váló képekkel jelentős, sokszor merész elbeszélői feladatokat maradéktalanul oldanak meg. Ilyen novella a Babits Mihályé, („Tó a hegyek között”) egy lélektanilag teljesen helytálló, döbbenetesen félelmes írás a Herczeg Ferencé („Bujdosó emlékek”), amely egy nyomoruságos galíciai utazás lidéres látomásából tör kísérletképpé; a Karinthy Frigyesé, („Reménytelen szerelem”)

örök érzéseket tragikus szimbolumba rejtett berlini története és amit elsőül kell említeni: Zilahy Lajos pár soros rajza, a „Mikor halt meg Kovács János.“ Ez a keresetlen, leegyszerűsített mese és ez a szürke, szinte újságírói eszközteséggel megírt sorstragédia ösztönösen igaz novella, nincs benne egy fölösleges szó és amit elhallgat, az hangosan beszél. Ha valaki a magyar novella tökéletes képét mutatja majd meg, az ezt a kis írást nem mellőzheti.

Az utódállamok magyar novellistáit a balladás, meseszöveg Nyíró József és székely népe tragikus tréfás életét író Tamási Áron képviselik, mindketten erdélyiek. Az antológiának egyetemes magyar irodalmi jelentőséget adhatott volna, ha abban szlovenszkói és vajdasági novellisták is szóhoz juthattak volna. A nagyszombati Egri Viktor vagy a munkácsi Tamás Mihály novelláiból kellene egy-egyét válogatni, amelyek a szlovenszkói magyar novellatermés sajátos jellegét mutatnák és vajdasági íróink közül is érdemesíthetett volna valakit a névtelen szerkesztő arra, hogy a vajdasági irodalmat is szervesen hozzákapcsolja az új magyar szellemiség gyökérzetéhez, amelyhez innen is, onnan is futhatnak éltető nedvek.

Az „Élő magyar irodalom“ harminc novellája semmiképpen sem tarthat igényt egy tökéletes antológia megbecsülésére. Igaz, minden ily gyűjtemény hézagos, az anyag nagy, a válogatás káprázatóan nehéz s olyan válogatás, amelyet mindenki szerencsésnek tartana úgy sem lehetséges. De hogy valaki minden művészi és világszemléleti célkitűzés nélkül így rakjon egymás mellé harminc író harminc írását, az annyira léleknélküli, élettelen munka, amelyből csak valami definiálhatatlan kényszerközösség, szürke archivanyag válhatott, de élő magyar irodalom soha.

*

Gyergyi Albert, a legújabb francia irodalom fáradhatatlanul buzgó, sok tekintetben eredeti ismertetője, a „Nyu-gat“ mai külföldi dekameronja sorozatát tíz francia író novellájával nyitja meg. A feladat, amit ebben a gyűjteményben maga elé tűzött, nagyon sok nehézséggel jár. Szűk terjedelemre kellett az új francia novella fejlődésének oly képét fogni mely az irodalomtörténeti szempontokkal és az érdeklődő, tiszta izlésű irodalmi közönség magasabb igényeivel egyformán számol. A francia novella egyenes útja Voltaire, Balzac, Stendhal, Mérimée, Flaubert, Maupassant és Franceon át a legszélesebb rétegekben ismert és a világirodalmi viszonylatban még ma is frissen pompázó e novellák után még évtizedekig volt a francia, helyesebben a párisi íróknak egy bizonyos rétege, amely a boulevard-sajtó szükségletére gyártott mondain, feuilletonokon túl, nemcsak regényben, hanem a no-

vellában is előrevetítették annak a megrázóan tragikus kilátásokat magával hurcoló szellemi harcnak árnyvonalait, amelyek Franciaországot a múlt század végi Dreyfuss ügy óta a világháborúig kísérte. A francia kispolgári, tőkét halmozó korlátolt szellem és a revanche eszméjét fűtő imperializmus kora volt ez a harminc esztendő és e zavaros idő, az osztályok különállásának kifejeződése, a szocializmus előretörése, reakció és progresszió közötti állandó parlamenti válság is alkalmas volt arra, hogy a legtisztább, a legegyszerűbb és a legpuritánabb elbeszélők oly klasszikus arcéle fejlődjön ki, mint a regényíró Romain Rolland és az írók írója: André Gide, akiknek nevei valóságos demonstráció napjaink tiszta szelleme és az emberi kultúra örök értékeit védő, teremtő író hivatása mellett.

Az a tiz francia novellista, akiket ez a dekameron felvontat, a nemes latin szellem harcosai, annak a latin szellemnek, amely a demokratikus erők mindenhatóságában, a szentek (Szent Ferenc) és a génuszok (Michelangelo, Beethoven, Goethe) eszméiben fogant valóságos embert keresik, ahogy Gyergyai Albert nagyjelentőségű és szellemesen világos bevezető tanulmányában hangsúlyozza: „pour trouver des hommes”. Követői tehát Romain Rollandnak és André Gidenek, az emberiség élete és története állandó mozgásának, az egyén méltóságának és öntudatának, amely öntudat elsősorban szociális felelősségérzet. Itt van Georges Duhamelnek, a francia humánus legtisztább folytatójának tökéletes pszichológiájú harctéri története a milliárdos báróról, aki kölcsönvett újságokat olvas, rossz szivarokat szí, kosztját nem fizeti, borralót nem ad s legendás Krözusként vélt alakja körül ott tombol, lármáz a miniatúr társadalom, a fronttisztek egy csoportja, akik a báró fősვნენységét mind másképpen magyarázzák. S Marcel Jouhandeu „Nanon“-ja, a nyolcvanéves, anyagi primitívességű pásztorleány portréja, az istálló szalmazsákján levő szállásával a kutya és a kecske mellett, égi apoteózisával, amint magának dudolja: „lásd, megfúrták lábamat, kezemet, lásd általvert oldalomat, és a töviskoronát, kivel az én fejem átszaggattam.” Az emberi misztériumok, a menny és a pokol között lázadó világirodalomban aligha van még ily különös atmoszférájú, nyomasztó keverékével csodálatos írás, telve realizmussal, a vidéki és vallásos élet aszkétizmusával, amely az író képzelete teremtette városkának, Chaminadournak sajátossága. Jacques Supervielle novellájában a „A jászol számára meg az ökré”-ben az égi pásztor és a végtelen föld természetessége ölelkeznek új legendává. A végtelen pampákon együttélő ember és állat sorsközösségéből, a természettel való durva birkozásából fakadt ez a legenda, hogy biblikus erejű képében a kisded Jézus születése valóságos emberi, proletári glóriát kapjon. Jean Cocteau „Marseillei kísértet”-e egy sikamlósan veszedelmes témát emberit meg, sajátosan gamin

költészetének minden tisztaságát pazarolva a női ruhába bujt arab csirkefogóra, prostituáltak kitartottjára és drámai megoldásában tökéletes érvényre jut tudatos művészvolta. Roger Martin Du Gard, a „Les Thibaults“ mai francia világ polgári éposza regényciklusának költője „Afrikai vallomása“, kora nagy problémáját az erkölcsi és vérségi köteleknek, az átöröklés rendeltetésszerűségének, két fiatal testvér lázasan meggondolatlan együttélésének titkát boncolja és a bekövetkezett események eleve-elhatározottságán át ivelő írói őszintesége, bátorsága menti át ezt a konfessziós írást a remekművek mellé, amellyel Du Gard hétkötetes nagy regényén túl, a francia novellairodalmat is gazdagította. „A patikusné“ íróját, Jean Giredoux sokáig gáláns, könnyen szórakoztató írónak vélték, aki bizarr iróniájával, sokszor nyers humorával a felületen marad. „Provinciales“ c. novelláskötete s az ebből fordított, itt adott novellája a nyájas, regényesen naiv francia vidék egyik legközvetlenebb rajza és ahogy nem tudunk a tragikomikus utbiztos árokparti balesetén szívből kacagni, ép úgy nem sajnáltuk végzetét sem, amint a Rebecque-villa vénülő leányai ápolása ezt a falusi Don Juant eszméltre téríti. Julien Green „Christine“-je egy apró mese egyszerű szavai mögé bujtatott, természetfelettinek látszó misztikus esemény, amint egy fiucska életén egy csodaszép kisleány vonul át. Sóvárgóan szép ez a novella, valóság és álom között vergődő lázas írás, milyent csak a lélekkutatás igaz mesterei írnak. Mauriac „Egy író arcképe“, egy író két nő közötti vergődését, a vele-érző, lelkiileg egybe olvadó szeretővel és a családi bajok, napi gondok között felőrlődő aszonnyal szembeni tanácsstalanságát, menekülését azzal a keserű lirába fojtódott varázslatos hanggal analizálja, ami ennek a „katolikus Gide“-nek minden nemes írását karakterizálja. André Maurois három tiszta vonású, könnyű meséjére és Henri Duvernoisnak, az antológia fiataljai közül már erősen kinőtt „Sorsfordulat“-a, egy derűsen kedves murgeri figurába akadó szerelmesek naiv történetével zárul az antológia.

A tíz francia novellista természetesen nem reprezentálja tökéletesen a mai francia novellát, hisz Valéry Larbaud, Paul Morand, André Salmon, Philippe Soupaults, Drieu de la Rochelle, Malraux és mások is kimaradtak. Mélységes rokonszenvünk várja a beígért második kötetet, mert érzésünk, hogy ez a kétkötetes mai francia dekameron, amelyet az írók élet-rajza, fényképe, aláírásaik facsimileja tesz értékesebbé, az utóbbi évek legjelentősebb magyar irodalmi teljesítménye, amit csak fokoz az, hogy a világ vezető népei novellairodalma bemutatása után talán sor kerül a magyarral szomszédos népek elbeszélő irodalma tükörképére is, a még egyetlen lehetséges közeledés első lépésére.

A világháború éveiben az új amerikai irodalom iránt érdeklődés nyilvánult meg és Európa felfedezhette, hogy a „business“, a boxolás és a négerek szurokbamartásán túl egy művészetben, mondanivalóban értékes, új amerikai írógeneráció nőtt, izmosodott, amely a francia irodalom pszichológiai kísérletein, az orosz irodalom realizmusán, az emberiség nagy problémáihoz a kor gazdasági válságán, az osztályellentétek egyre mélyülő szakadékán és az individualizmus agóniáján át is figyelemreméltót adott. Közben tizenöt év telt el és Amerika válsága még jobban kiélesedett. Vezető államférfiainak elgondolásai, nagy trösztjeinek fejei sem tudnak a gazdasági visszaesésen segíteni, amihez ez az industrializmus és a demokrácia csúcsteljesítményéig ért állam jutott. S mert szelleme nincs hozzákötve régi államokhoz, tradíciókhoz, hamis történelmi pátozshoz, új íróinak álmaiban sohasem a fenséges múlt, hanem a gazdag jövő az ideál. Ez az irodalom valóban nincs holtponton és nem rekedt meg Upton Sinclair harci riadójánál vagy Edgar Lee Masters meggyötört embertestvériségénél. Expresszionizmusa, nihilizmusa sohasem volt valóságérték és aktivistái sohasem rombolók. Nincs kulturpesszimizmusa és nincs extatikus hisztériája, megpróbál életlétássá, emberséggé izmosodni és az esztétikai kultúrában megfanyarodott Európától csak annyit vesz át, amennyi irodalmi pubertásából való messzenövéséhez életnedvet, örök kielégíthetetlenséget ad.

Reményi József, az Amerikában élő magyar író, esztétikus, aki odakünn, egy előkelő főiskola világirodalmi tanszékéről napról napra Európa és Amerika szellemi életének, irodalmának összefüggését vázolja, a „Nyugat“ mai külföldi dekamerónja második kötetében tíz új amerikai írótól tíz novellát mutat be és a kötet terjedelmes bevezető tanulmányában van távlata, bátorsága, hogy ehhez az összefüggéshez érdekes, ha sokszor erőszakoltnak is látszó új megállapítást fűzön. Emerson prózájáról írván, annak tiszta klasszicizmusából az európai olvasó „csak az erkölcsi fejfájást megszüntető metafizikai illúziókat hámozta ki“. Ez elég bizonytalanul hangzik. Mennyivel tisztább, épebb, amikor mondja: „az amerikai lélek megismerkedett a szenvedéssel s az európai olvasónak módjában van megismerkednie az amerikai lélekkel. Ez a legszebb lélektani jelentősége az amerikai irodalomnak s hol tapogatózó, hol biztos európai utjának“. A tíz novella elé rövid sorban az írók életrajzát, eddigi munkáit, eredményeik epigramisztikus jellemzését is összefoglalja. Ezekben az odavetett portrékban Reményi József szintétikus törekvése mutatkozik meg, közösen teremtő irodalmi erővé fogni az új amerikai és a mai európai irodalom értékeit, eredményeit. Szintétikus szándékát alapos világirodalmi tudással, felkészült okfejtéssel támasztja alá, bár sokszor sürített megállapításait könnyebbre oldhatta volna. (Például Ellen Glasgoveről írja: „kompozíció-érzéke hiányosságát pedig feledtetni tudja lelki előkelősége“; F.

Scott Fitzgeraldról: „romantikus lélek, aki whiskyt iszik s a whisky eltorzítja gyöngédségét“). Szerencsésebb az antológia szerkesztője a novellák kiválasztásában és valljuk be, tulajdonképpen ez legfontosabb feladata. Beszéltesse az író, népesítse be fantáziánkat azok külön mondanivalóval, amelyek a mechanizált amerikai életben is amerikai lelkük nemes sajátosságaira mutatnak.

Sherwood Andersen „Halál az erdőben“ c. novellája vezet be a kötetet. Az industrializált Amerika pionírjairól írott korrajzszerű regényei tiszta analízise mellett ez a rajz a megfagyott öreg tanyai asszonyról valóságos pszichológiai tanulmány. Bensőségében oly tiszta, mintha Hamsun írta volna. James Branch Cabell „Falstaff szerelmes levelei“ már az európai kulturán végsőkéig csiszolt íróművész archaizáló munkája és mestere: Swift, Rabelais. Willa Cather „Pál“-ja egy fiatal fiu lezüllésének, tragikus halálának meghatóan szomorú története. A „short story“-kat gyártó, magazineoknak és filmgyáraknak sexualizmust és szentimentalizmust szállító amerikai íróink hangyabolyából toronymagasságnyra emelkedik ki Willa Cather és ha számot kellene adni, melyik a dekameron legszebb novellája, alighanem ezt a tragikus írást választanám. John Dos Passost „Julius“-ában új oldaláról ismerjük meg. Vágtató ritmusa, vázlatos rövidege, a mellékes dolgok villámszerű impresszionizmusa itt lecsittul, mintha az éles realizmussal megírt forró nyár és a férjétől szökő asszony után sóvárgó fiatalember tikkadt, tehetetlen atmoszférába olvadna, azzal a süritettséggel, azzal az álmodozó neuraszténiával, amely ennek a kiemeríthetetlen polifóniával dolgozó íróművésznek kis novelláiban is külön értéke. William Faulkner vérbeli novellista és a halálfélelemtől vergődő néger cselédnek, Nancynak semmihez sem hasonlító borzongó énekéből a halál fogvacogató, megdöbbenő vigyora tör elő. Ennek a nagyon fiatal írónak, akitől semmit sem olvastam, lelki közössége van Poe tulvilági, tudatalatti és hátborzongatóan mágikus mondanivalóival. F. Scott Fitzgerald, a szív muzsikusa, az őszbehajló kései nyár gomolygó kódének lírikusa. „A boldogság árnyoldala“-nak Roxanneja, aki súlyos beteg ura ápolónője és halála után csak emlékének él, a legtisztábban megrajzolt női figura, akit az ember a betűn, a fantázián át megszeret és amikor szenvedése, magánya csittultán fog kezét a régi baráttal, Harryvel, valami keserű mélabu dereng bennünk, miért is nem talál ez a két nagyon derék ember egymásra. Feltűnően nehéz írói probléma a férj kezdődő betegségének első jele, amikor kártyázás közben, Roxanne vállaira teszi kezét és Jeffrey alaposan vállon löki. A megrendülés, ami ezt az öntudatlan, brutális mozdulatot követi, lélegzetelállító ősztonossággal van megírva és az elgon-dolásában, tökéletes befejezettségében érett novellának olyan szokatlan eredetiséget kölcsönöz, amiből nehéz arra az F. Scott Fitzgeraldra ismerni, akit Reményi „a mámor minden kilen-

gésével kísérletező" íróként mutat be. Ellen Glasgow „Erkölcös történet”-e, a gyilkosnak mérget adó orvos elbeszélése, lelkiismereti problémát boncoló szándéka mellett is jelentéktelen írás és ha az író nagy virginiai regénytrilógiáján kívül nem is ismernénk más munkáját, fel kell tételezni, hogy az antológia szerkesztője egy mélyebb, jellemzőbb mutatóval is reprezentálhatta volna. Ugyanezt kell mondani Ernest Hemingway két apróságával kapcsolatban, hisz a „Men without Women” olasz vagy spanyol milieujú novelláinak bármelyike többet, jellemzőbbet adna, mint ez a két félig-meddig ötlet, naturalizmusukban is fegyelmezetlen novellisztikus exotikum. Robert Nathan „Babalakodalmom”-ja bájos, szeretettel mosolygó történet a kis Amy Mayről, aki egy marionettszínház játékbabáit összeházasítva, a körülötte élő felnőtteket természetes, szinte magától értetődő kedvességgel vonja jáékába. Ewelyn Scott „Szerető”-je lidércnyomásos álmovella, amit az ijesztő csendet megbontó locsogó eső és roppanó padló zaja tesz kísértetiesé. Érdekes ennek a sajátságos asszonyi félelemnek lélektana, az álomból valósággá szövődő testi állapot, amelynek végső fokán a szexuális kielégítettség víziója lobog.

Az amerikai novella teljességét ez az antológia nem adja, nem is adhatja. Legalább még harminc író kellene bemutatni, hogy az irodalmi kép tökéletes legyen. Hogy e kötetből a mai Amerika irodalmán átütő vérlüktetést hallhassuk, a gondos szerkesztő ezt sem érzékeltethette. Hatalmas az anyag, száz felé szalad az irodalom labirintusa, ki is tudná mindezt egységes hangba, igaz lélettől duzzadó szabad, harsány kiáltásba fogni. Nem lehet azonban kétséges, hogy magyar nyelven ennyire megközelítő amerikai irodalmi gyűjtemény még nem jelent meg s külön öröm, hogy a novellák valamennyijét tökéletes, szinte kongeniális fordítók ültették magyarra.

*

Torz gondolat, de ha Nobel Alfréd, aki egy személyben a leggyilkosabb robbanószerek feltalálója és szenvedélyes pacifista volt, új életre kelve, számon kérné a dijaival való sáfarkodást, bizonyára senki sem akadna, aki a „Nobel-díjas írók antológiá”-ját kezébe adná. Igaz, a gyűjtemény egy ötletes, jószándéku magyar kiadó érdeme, aki reprezentáns munkának, harminöt év világirodalma feszültsége, nyughatatlan keresése, lázadozása megmutatásának szánta, de hogy kripta lett belőle, dohos, áporodott levegőjű irodalmi arhiv, arról a Svéd Akadémia bizottsága tehet, amelynek tagjai „az ideális irányban való legkiválóbbat alkotás” eszméjét túlhaladott, megmerevedett irodalmi megnyilvánulásokban keresték, macacssággal védvén a hagyományokat, a népszerűséget, amelyek tudvalevőleg az örök érvényű igazságHITEK tomboló eszmevihara felé sohasem

futnak. De még e bilincsekbe vert irodalmat is lehetett volna tetszetősebb, gondosabb beállítottságban adni, hisz itt-ott, ha talán véletlenül, kaptak oly írók is Nobel-díjat, akiknek írásai-ból teremtő művészet, megdönthetetlenül egyenes világnézet tüzes napfénye világított, a kiadó ötletének magyar kisajátítói, a Nobel-díjasok életrajzírói, fordítói gondoskodtak arról, hogy ezeket az írókat oly írások mutassák, amelyek az irodalmi ta-posómalom színvonalán, a kulturáliszterek iskolázottságán túl ne merészkedjenek.

Itt vannak a kései parnasszistának, Suily Prudhommenak versei, mit tagadjuk, nem dacolnak az idővel; Björnson roman-tikus novellája, Mistral etnográfiai jelentőségű Miréió-jának egy részlete, Echegaray ma végzetesen vértelen, szinte kinosan ható drámarészletei, Sienkiewicz elbeszélése egy öreg cseléd-ről, Paul Heyse romantikus naturalizmustól naiv olasz törté-nete és fájdalom elgondolni, hogy amikor ezeket az írókat a világ ünnepelte, még élt Tolsztoj és a szenvedő proletárokkal, műhelyek, pincelakások, hajléktalanok zugaival benépesített Gorkij-írások hü tükrözői voltak egy hatalmas birodalom em-bermilliói sorsának. Ki olvassa el ma a Miréiót vagy ki tudna egy Echegaray-dramát végignézni? De Tolsztoj él, örökké és Gorkij vihartelt lelke költői álmái állják az időt, ha Nobel-díjat nem is kapott.

S a többi Nobel-díjas? Carducci barbár ódái helyett néhány apró vers, Gerhart Hauptmann „Takácsok“-ja vagy a költői „Elsülyedt harang“, a „Hanelle“ helyett egy kísértetnovella, mintha ez a harcos naturalista E. T. A. Hoffmann követője lenne. És az antológia színvonala így szürkül a szintelenség, a lek-tűr felé. Romain Rollandt egy zenei tanulmány reprezentálja, hisz „Európa lelkiismeretének“ valóban az a legjellemzőbb mon-danivalója, hogy Rameau és Gluck opusai remekművek. A sok északi író: Heidenstam, Gjellerup, Pontopiddan; fordítóik súlyt helyeztek arra, hogy lehetőleg oly írásaikra mutassanak, ame-lyek koruk problémáit messze elkerülik. Bernard Shawból ebben az antológiában csak a komédiást, Thomas Mannból az önma-gát kutató, fáradt analitikust látjuk, Pirandellóból pedig sem-mit, legfeljebb egy épkézláb drámai novellácska íróját.

S mi történt a századforduló óta Európában? Hogyan kö-vette az irodalom az emberiség e szomorú harmincötéve törté-nétét, zavarát, ki állt a háború elé s ki próbált a humaniz-musra mutatni? Honnan jöhetett volna a reménység, s kiből másból táplálkozhatott volna kimeríthetetlen forrásként a ma genreációja, mint éppen azokból, akiket évről-évre mintegy százhetvenezer svéd koronával avatnak a szellem felkentjeivé? Ez az antológia mindebből egy szemernyt sem árul el. Anatole France talán meg sem írta a „Fehér kövön“-t és Thomas Mann „Varázshegy“-e új európaiságát nem is ismerjük?! Hiszen, ha az irodalom az, amire a nagy szellemek e vaskos gyűjteménye mutat, akkor nem lenne bűn, ha egy könyvet sem nyitnánk fel.

Jómagam minden pesszimizmus nélkül nézek a jövő irodalma felé. Az eljövő új építőkre fogadok, akiket eddig sem nagyon ünnepeltek Nobel-díjjal. De ha mégis az a Nobel-díjas irodalom lenne az emberi szellem, amit ez az antológia mutat, akkor bátorsággal, becsülettel várjuk e szellem negációját.

Kázmér Ernő

(Dubrovnik.)

Katajev Valentin regénye: H a j r á!

I.

Épül Magnitogorszk.

Pár évvel ezelőtt meg-megütötte a fülünket ez a furcsa, kemény, hidegcsengésű név, s egy-egy ritka újsághíren a szemünk is rajtfelejtkezett. De az olvasók legtöbbször megelégedett a különös hangzású névvel, s mint valami misztikus, meszsi virágot, a gyűjtő szenvedélyével besorozta emlékezeté herbariumába. A tájékozottabbak számára azonban Magnitogorszk többet jelentett: az első igazi kollektív várost, valahol a platinát rejtő Ural-hegység mögötti kiégett steppéken. A szovjet eme újabb kísérletéről vegyes érzelmekkel vettek tudomást, voltak, akik aggodalmaskodtak, s voltak, akik rajongással köszöntötték.

Katajev furcsa fintoru könyve, helyenkénti lelkesedése ellenére is, inkább a polgári aggodalmaskodókat igazolja, mint a kollektív város rajongóit.

Magnitogorszk: Katajev könyvében semmiesetre sem falanszter, de nem is álmváros. A szovjetkonjunktúra idejében a munkás élete az elsőrendű emberi szükségletek szempontjából nem emberibb, legfeljebb biztosítottabb. Egészen kezdetleges életviszonyai a mi magasabb életszintű munkásunknak nem volna megfelelő. Termelési szerepe sem különb a tőkés társadalomban dolgozó munkásénál. Éppoly szolgája a futószallagrendszernek, mint a legpolgárabb és legkapitalistább Amerikában élő munkástestvére. Munkairama még emezénél is tulhajtottabb. A szovjetrendszer nem hozta meg a munkásnak, mint embernek felszabadulását.

S Magnitogorszk mégis csoda! Az emberi lelkesedés és mértani építmény. Egyenes vonalak, országutszéles uccák, a közösség amerikai méretű épületei s egyforma, nagyon kicsiny emberkalitkák. Tiszta próza ez, számítás, méricskélés. Owen Róbert száz évvel ezelőtt nem ilyennek álmodhatta New Lanarkban az eljövendő kollektív várost.

S magnitogorszk mégis csoda! Az emberi lelkesedés és akarat csodája, de még inkább: **a rekordverő hiúságé.**

Csak meg kell gondolnunk, hogy Magnitogorszk helyén nem volt semmi, csupán vad, kiégett, lakatlan puszta, halott hegyekkel, kondorkeselyűkkel, viharokkal, forgószelekkel. Moszkva többezer kilométerre, a legközelebbi város és vasútállomás: százötvenre. És másfél év elteltével már kirajzolódott az új szovjettelepülés. Még nem igazi város, mert minden tradicionélküli, de egy eljövendőnek már lefektetett alapja.

A tér arca mindennap erősen megváltozott, mindennap új utat, új gyalogösvényt kellett vágni. Ahol tegnap még gödör volt, ott ma téglalapítmény állott, ahol tegnap egyetlen fal, ott holnap felmagasodó épület. Az egész tér felkotorva, felturva, felforgatva. De a kollektív-beosztás körvonalai már kibontakoztak. Egyik oldalon terült el a termelési, a másikon a fogyasztási központ.

Épületek: hajógyárhoz hasonló, hatalmas fűtőház, modern, de elhanyagolt szálloda, tűzveszélyes csürökre emlékeztető raktárak, bódékban elhelyezett iskolák, bankok, bekerített, fedetlen moztelkek, egyforma, stílustalan, faszerkezetű házak — vasuti átjárók, szemaforok, sorompók, sípolás, gőz, fekete és vörös por.

Egy város, melyben nem voltak emlékművek, szokások, stílusok, évszázados nemzeti illat, s melyben nem volt egyetlen vonás sem, mely vallásról beszélt volna. Az épülő Magnitogorszkban a statisztika nem érte utól az életet, az idő maga mögött hagyta a döglött számok sorát. A városban, melyben csak akkor kezdődött a történelem, hiányzott az idő zaja.

— A hang sebessége versenyre kel a repülés sebességével. A technika az idővel harcol — mondja a könyvben Nalbandov szovjetmérnök, beszélgetve az amerikai mister Ray Roupe milliommossal. Félév múlva a repülőgép talán eléri a hang sebességét és akkor csodát fogunk látni: teljesen zajtalanul fog megjelenni a repülőgép és csak bizonyos idő múlva fog hallatszani a nyomában valami hatalmas zugás, a technikától legyőzött idő dühös zugása... Elérjük a fény sebességét és halhatatlanok leszünk.

II.

A regényben: Magnitogorszk építésének keretén belül, a termelési iram rekordverő fokozásáról van szó. De csak egyesek gondolnak rá, hogy az újabb és újabb teljesítményállítás sokkal többet jelent: Szovjetország mielőbbi függetlenítését a gépek beszerzésében a külföldtől.

A munkásdandárok parancsnokait s az elsőosztályú munkásokat: az entuziasztákat nem e gondolat lendíti meg-megújuló rohamokra, — ennyire még nem öntudatos tagjai a kollektív társadalomnak — hanem: az ősi emberi vetélkedés. Szégyen, sértett hiuság, felülkerekedési vágy, kitűnni akarás, hírnév, dicsőség: ezek a rokonvérkeringésű tényezők formálják újabb és újabb rekordjaikat, akár a sportolóknál.

Nem tudjuk: mennyi a regényben a csábító propaganda, de ennek ellenére is a kollektive végzett munka mégsem hasonlítható össze a polgári társadalom munkásáéval. Hiányzik belőle a munka lélekreűlő, szürke tónusa, egyhangu üteme, s valami különös játékos zamat teszi vonzóvá, élénkítővé, izgatóvá. Az együtt ziháló, forró leheletű, bajtársi összefogás érezhető benne. Több ez, mint munka: játékos versengés, verejtékes sport.

S mint a sportolóknál, úgy itt is háttérbe szorul az anyagiasság. A rekordállító munkásdandár fiktív ragyogású célokért küzd: az előzésért, az elsőbbségi hírnévért, s a legszebb kitüntetés számára, ha hozzájuthat a vándordíjhoz: a nehézenyelű, vörös lobogóhoz, vagy még inkább: ha újságba kerülhet.

Csodálatos, hogy állította a szovjet az iram szolgálatába az örök emberi hűségöt.

III.

Katajev regénye azzal kezdődik, hogy a karkovi betonmunkások egy váltás, azaz: nyolc óra alatt háromszázhat keveréket csináltak.

A reggeli órákban elterjedő hír felkavarja az egész telepet. A karkovi rekord felforgatja az egész termelést, s legalább megközelítő teljesítményt kíván. Mérnökök, újságírók, betonmunkások izgatottan beszélnek a hihetetlennek tűnő számról. A munkavezető fabódéján megjelenik a csufolkodó plakát. A dandárparancsnokok dühösek, ingerültek, féltékenyek Karkovra s egymásra. Karkov leverésében s az új rekordállításban mindegyik első szeretne lenni. De a munkások kedvence: Marguliesz mérnök még mindig nem nyilatkozott. Szüksége van betonkeverési számításokra. Ezeket délelőtt folyamán, telefonon Moszkvából szerzi be. Most már tudja, hogy a rekord nem lehetetlen. Mindent gondosan előkészít. Állványoz, egyszerűsít, bevált módszereket kölcsönöz.

Magnitogorszk győz. A közben négyszázhat keveréket produkáló Kuzneket is leveri négyszázhuszonkilenc keverékkel. Iscsenkó dandárparancsnok és Wainstein tizedes neve az újságba kerül. Iscsenkó felvéteti magát és győzelmes munkásait (klopeceit) a kommunistapártba.

A betonmunkások az utolsó órákban a kitörő vihar tombolása mellett dolgoznak. Újságírók segédkeznek nekik. A vízvezeték csöveinél, fecskendőnél, kavicshányásnál. Az iram láza az ellenfélként álló másik dandárparancsnokot is elkapja. A munkatempót gyorsító megfigyeléseit közli a fiatalabb Iscsenkóval, csakhogy győzedelmeskedjék Karkovon és Kuzneken.

Az időellenőrző fiatal leány pedig ott ül a szakadó esőben, s pontosan jegyzi a betonkeveréseket.

S mialatt az iramharc dúl, két ellentétes termelési felfogás küzd egymással. Az egyik a technika írott szabályaihoz és

törvényeihez ragaszkodik, a másik a haladás tapasztalataihoz. Az egyik szerint a drága import-gépek nem terhelhetők túl, mert a törlesztési határidő előtt hasznavehetetlenné válnak, a másik szerint: nem az importgépek élettartamának a megőrzése a fontos, hanem a termelési programm mielőbbi végrehajtása, mert Oroszország ezáltal függetlenítheti magát a polgári államoktól.

A konzervatív Nalbandovval szemben a haladó Marguliesz azt vallotta, hogy a tempófokozás csak hasznos lehet, mert automatikusan maga után vonja az egymással kapcsolatban álló termelési ágak munkatempójának növekedését.

Az öntött beton, a próbaidő letelte után jóminőségűnek bizonyult, Marguliesz győzött, s Nalbandov betegszabadságra utazott.

IV.

A vaskos könyv huszonnégy óra történetét pergeti le előttünk, de lapjain sok minden meghuzódik, ami a mi világunkban talán életreszóló jelentőségű. Itt azonban minden csak háttérbe szoruló epizód.

Elharapott élettörténetek kavarnak, beletörve, belegyurva a gyors sodru regény folyamába. Az emberi lelkek hasztalan ficáncolnak, az író erős kézzel rendeli őket alá a versengés iramának. Csak nagyritkán loccsan ki egy-egy emberi hörgés, csak néha szakad ki a messzeségfájdalom, ám minden hiábavaló.

S tovább épül az új város: az új Babilon, de amit drága pénzen vásárolt külföldi anyagból felépítettek, arra senki sem vigyáz. Az emberekben még kevés a felelősség érzése a közösség vagyonával szemben. — Ugyanez a sorsa a drága import-gépeknek is. (Az író erős rögzítésű képben egész géptemetőt mutat be.)

A lázas iram tovább folyik, mindenhol, egész Oroszországban. „És mindenütt, akárhová nézel... nyugatról-keletre, diagonális sorban lépkednek a magas feszültségű áramok vezetékeinek oszlopai. Hatkezüiek, négy lábúak, szörnyszerűen lépkednek, mint a Marslakók... Soha többé nem leszünk Ázsia!” — mondja az író.

Épül Magnitogorszk, az új kollektív város, s a pénzt a kapitalista Amerika adja hozzá, mintahogy — nagyfizetésért — amerikai mérnök segít a építésnél.

S százötvenezer munkás dolgozik az új városon: a többségi oroszokon kívül egész sereg kisebbségi nemzetiségű. Furcsa, zagyva keverék, nagyon sok köztük a hazabusongó s hazakuporgató paraszt. De a tömegek mögött ott látjuk a katlanokban rekedt, régi lelkiségű lakosságot is.

.....

Alakok villannak, emberek beszélgetnek, világnézetek vitatkoznak. Az író nem válik személytelenné, hanem ide-oda-bujkálva, hol itt, hol ott hallatja nem egyszer megtévesztő véleményét. Mintha csak Nalbandovon keresztül is ő kérdezné:

— Dehát boldogabb lesz ettől az emberiség? És megéri-e a föltételezett boldogság ezeket az erőfeszítéseket?...

Čovekova tragedija

Vaskos, gépirásos, cirillbetűs iratköteg fekszik előttem. Madách Imre: Az ember tragédiájának fordítása. A fordító: Jankulov Vladisláv, püspöki helynök és kerületi esperes Noviszádról. A Madáchról szóló, elmélyülő előszót a fordító fi-vére: dr. Jankulov Boriszláv írta.

Előveszem Madách könyvét s az első szinből idézem az Ur szavait:

„Be van fejezve a nagy mű, igen,
A gép forog, az alkotó pihen,
Év-milliókig eljár tengelyén,
Mig egy kerékfogát ujitni kell...”

S összehasonlítom Jankulov Vladisláv fordításával:

„Dovršeno je evo, golemo delo, da,
Stroj silan okreće se a tvorac odmara.
I vrtiće se dugo oko osovine,
Miljon leta proći dok treba nastane
Da točku zub s' izmeni, da stroj ne zastane...”

Zmáj Jovan Jovanovics is lefordította a tragédiát. Az ő szövegében a fordítás így hangzik:

„Ostvarena je mis'o, koja se svesvet zove,
Mahina se već kreće, — i tvorcu odmor gove.
Jaka je kolu ovom, jaka osovina,
Popravka neće trebat' mil'jonma godina...”

A magyar szöveg tömörségét szerbben nehéz volt visszaadni. Zmáj, a szerb szókincsgazdagság nagy buvára és kimerítője szabadabb fordításhoz menekült. Jankulov, a modern szerb nyelv kitűnő ismerője a harmadik és negyedik sorban körülírást alkalmaz, de az első két sor fordításában sokkal hozzásimulóbban adja vissza a költői sorok magas hangját, meg szabatosabb is.

Egyébként itt adjuk kivonatosan Leszkovac Mladennak, a kiváló, vajdasági származású esszéistának s Ady legjobb méltatójának kritikáját:

Jankulov „Az ember tragédiájá”-nak lefordításával hatalmas munkát végzett. Egyes helyeken szinte csodálatos, hogy mily erős dikcióérékkel és virtuózitással költötte át a szöve-

get. Különösen később nem egyszer kényszerült rá, hogy elővegye az eredetit. Inkább azért, hogy lássa, miként fordított, s nem azért, hogy mit akart mondani.

„Mindaddig, míg az Ön kéziratát olvastam, többet gondoltam a fordítás, s nyelvünk nehézségeire, mint Madách eszméire — írja, hozzáintézett levelében. — Az eredeti szövegbe való betekintésem teljesen az Ön fordítását igazolta. Sőt énhen fejeztem ki magamat. A primitív régiességet, s Madách éles és fanyar nyelvi tömörségét inkább érezni lehet, mint definiálni. Madách komoly, sötét, hősi dikcióját Ön megérezte, s kifejezésre juttatta, annyi ösztönösséggel s a kifejezések oly költői tisztaságával, hogy az egyes részekért én személyesen mélyen hálás vagyok Önnek.“

Leszkovac Mladen is összehasonlította Jankulov fordítását Zmájéval, s ezeket írja:

„Hogy van az, hogy Önnek oly fényesen sikerült ott, ahol Zmáj középszerű munkát végzett? ...“

Megállapítja, hogy Zmáj nyelve Az ember tragédiájának fordításában több helyen lágy, édeskés, s mondatai ott, ahol kellene, nem eléggé tömörek.

„Nincs az Ön Madáchában semmi mesterkéltség, s ez az Ön művének szépsége.“ — Írja levele vége felé.

„Minden ember, aki szereti a költészetet, az maga is költő“ — fejezi be véleményét.

S valóban: Jankulov született költő lelkével nyult Madách Imre művéhez, mely megérdemelné, hogy bemutatásra kerüljön és nyomtatásban is megjelenjék.

Szirmai Károly

1936 JANUÁR

KALANGYA

1. SZÁM

Odgovorni urednik: KENDE FRANJA.

A KALANGYA minden közleményéért írója felel. — Szerkesztik:

SZIRMAI KÁROLY és KENDE FERENC

Felelős szerkesztő: Kende Ferenc. Szerkesztőség és kiadóhivatal postai cím
Novisád, Kralja Petra ulica 30.

Kiadótulajdonos: Inotay Béla.

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.

„Uránia“ könyvnyomdai műintézet és kiadóvállalat,
Komlós Márton nyomása, Novisád.

